

Каролін Ламарш
Галявина край лісу

*Щомиті звір може змінити думку —
галявина і ми завжди край лісу.*

П'єр Гаскар «Тварини»

Шам-шам

Минуло не так багато — менше півроку — з часу нашого знайомства, а ця пригода вже стала моєю улюбленою. Часом я думаю, що вона померла, та це аж ніяк не збігається з її норвом. Тож я уявляю її вільною, навіть якщо вона почасти зникла. Принаймні вже не майорить перед моїми очима цілими днями — там, серед інших, на хвилях на озері, під поривами вітру, що дужчає, а листя падає і лягає густою габою. Не знаю...

Я кликав її Шам-Шам. Адже вона відзначалася грацією, за день чепурилася безліч разів, затято й уперто, дещо незграбно хилячись на лівий бік, де мала рану. Я кликав її Шам-Шам через прегарні очі, які дивилися дещо скося, уважно і боязливо. А ще через шию, подібну до стебла квітки. Я кликав її Шам-Шам, бо вона була надто нервова, це помічали всі, навіть директор притулку П'єр і Маріон, яка очолювала волонтерів. Я ж про себе казав: вона просто непередбачувана. Іноді норовиста, вдає, ніби не знає мене. Час від часу вона гасала за мною з дивовижною швидкістю — я буквально притягував її, мовби магніт. Авжеж, її бажання було цілком егоїстичне, їй страшенно подобався мій голос, хвилі, які виходили з мене. Я ж бо людина спокійна, схильна до вижидання. Є люди, яким це подобається — аби їх чекали там, куди вони вирішили (або ж іще ні) прийти. Оскільки ж я справді довго чекаю, то відколи я з нею знайомий, зрештою, тільки те й роблю, що чекаю, а тепер, після її зникнення, залишається тільки визирати її назад.

Що ж, повернімося до днів, які провели разом, — я хочу зазначити, що, коли вона не бувала зайнята своїми дрібними справами, то відпочивала у щораз іншому закутку двору. Вона могла заплющити очі будь-де, і її довірливість разюче контрастувала з недавньою непосидючістю. Лягав я тільки з нею. На що це скидалося? Дуже

просто: я припадав на килим чи на траву вдень, авжеж, наказував собі: не робити нічого, завмерти, чекати! Буцім сієста. Однак сієста уважна, сієста нашорошена, сієста з удаваною невинною міною. І тоді вона дрібненькими обережними кроками підходила, раптом казилася, кидалася на моє волосся, торкалася моїх вух, моїх очей, які я мусив міцно заплющити — на мене сипався град ударів; або вона так виявляла свою безмежну любов, або я нічого в цьому не тямлю. Часом це скидалося на покарання — але покарання, від якого кортіло сміятись і плакати водночас; досі ніхто не вкривав мене так поцілунками — хай навіть такими своєрідними поцілунками. Вона ніби хотіла тим самим сказати парадоксальне: «Хочу піти від тебе, але не можу». О, вона була дуже непроста! Часом у неї виникали досить дивні думки — ідеї, притаманні юній дикунці, яка шукає власний шлях поміж своїм і нашим світами. А це значна праця — праця пізнання. Вона сама день за днем мала все вирішувати. А щодо нас, то ми охоче дозволяли їй гратися з нашим волоссям, кісточками та ямками під колінами.

Коли я кажу «ми», то здебільшого маю на оці себе. Мешкаю я один, але вживаю займенник «ми». Особливо ж відколи вона зникла. У моєму житті є потреба у цьому «ми». Чи залишились іще «ми» в наших життях?

І є ще дещо. Шам-Шам — ніби дзеркало, яке відсвічує мої думки. Зворушливе відчуття для мене (а може, для неї також), навіть якщо я прагну бути обережним із нею. Варто було б сказати «прагнув». Бути дзеркалом для іншого емоційно виснажує обох, та на відміну від неї я можу про це сказати; на цілих півроку заради неї я знерухомив своє життя, сподіваючись, що Шам-Шам остаточно одужає. Проте цього сталося не так, принаймні одужала вона не до кінця, постійно щось було не так, відколи вона поранилась у притулку, куди потрапила зовсім маленькою, разом з іншими залишеними, як і вона; спершу їх неможливо було розрізнити, та згодом помітили, що вона була єдиною серед них бунтаркою, яка так прагнула втекти, що не зважала на рани.

Зовні, певно, здавалося, що я дозволив їй не померти чи не втратити розум. А я кажу: просто проходжаючи повз, я збагнув її бажання, можливо, тому, що вона, як і я, жила потаємно. «Прододжачи повз», авжеж, однак це «повз» траплялося нерідко й добровільно. Коли ми з Маріон працюємо разом, то завжди закінчуємо пізніше за інших,

бо хочемо, аби всім було комфортно вночі, не залишаємо шансу для випадку. Якщо вже на те пішло, то фінальне прибирання робимо зазвичай нашвидкуруч, часом без води — лет віником, і все. А втім, найважливіше — це їхній затишок уночі, це не забути нікого, не втратити когось наступного дня.

Я помітив її дивну поведінку, й у притулку кров на ній зауважив теж я. Я взяв її на руки і — гоп! — вона відразу тицьнула голову мені за шию і поцілувала мене у вухо. Такого ще не бачив ніхто, усі вирішили, що вона вигадала це саме для мене. Маріон сказала: «Луї, вона сприймає тебе за матусю, тож ліпше візьми її до себе».

Анетта би так не сказала. Анетта — справжня стаханівка, не відступає від правил, на форумі її часто називають «СуперАнеттою», аби ні з ким іншим не сплутати, а ми з Маріон між собою кличемо її «Супернеттою». Супернетта не довірила би мені Шам-Шам: спершу треба спитати дозволу в П'єра, дочекатися, поки він звіриться зі своїм розкладом тощо, а бідолашна пташина тим часом вирішить покинути боротьбу й померти. Хай там як, а Супернетта високо тримає прапор своєї команди — ранкових волонтерів, — вражаючи наповал сліпучим перманентом і блідим мейкапом. На її думку, Маріон надто терпляча. Маріон має неслухняні біляві кучері та червоні щоки. Вона не щодня зважує птахів, щоб дізнатися, втратили вони чи набрали кілька грамів. На думку Маріон, це не має жодного сенсу — достатньо раз на два-три дні, для них це ліпше, бо вони мають перевертатися на спину і лягати на холодний пластик під неоновим світлом. Маріон переконана, що у птахів від цього стрес. Вона каже, що Супернетта точно дотримується вказівок П'єра, а П'єр точно дотримується настанов ветеринара, яка раз на тиждень приходиться присипляти тварину чи лікувати чиєсь крило, лапку — а часом і крило, лапку, невідомо як і ким забинтовані; після цього птахи не оговтуються, а закон не дозволяє присипляти таких птахів — достоту як і людей у лікарнях; саме це я називаю жорстокістю. Маріон згодна.

Чого лише не буває. Маленька ластівка випала із гніздечка, і цілих шість місяців пір'ячко не відростало — вона не встигла за своєю зграєю, прогавила мігрування, думала, що вже ніколи не полетить. Супернетта десь чула, що коли висмикати в неї все пір'я, то воно повністю відросте — так вона і заявила, а ветеринар не стала заперечувати, лише сказала, насупившись: «Авжеж, утім пильнуйте...».

А Маріон заперечила — мовляв, дайте ластівці спокій, бо все одно, коли їй набридне сидіти у клітці, вона просто помре; птахи — вони такі, коли все осточортіло, складають лапки. Маленький зяблик зі зламаним крильцем уже не злетить ніколи, але щоразу, як до нього підходиш, щебече так весело, ніби хоче погомоніти, і я залюбки забрала б його до себе, посадила б до клітки просторішої, ніж у притулку, поставила б її біля великої вікна на всю стіну й гомоніла б із ним. Двійко горобців не в змозі спинити дрижання після проходження пульверизаторів з гербіцидами в полі: невиліковне неврологічне ураження, хімікати птахів не обходять боком, на жаль. І все ж це не заважає горобцям харчуватися, потроху дзьобати; звісно, це не життя, тремтіти отак постійно, ніби солдати, що вижили після атаки іпритом чи після хімічного штурму в Сирії. Одного дня горобцям судилося зникнути — можливо, край їхньому нещасному існуванню покладе П'єр, я волю не питати про це в нього, зрештою, польові птахи — це завжди гекатомба, байдуже, що збирає ці сумні жнива: пестициди, удосконалені жатки, які перетворюють гнізда з яйцями на бульйон, нищення кущів, незаконні будівництва просто посеред поля, бетон, яким заливають землю — і це ще не гірші варіанти!

О, забула! Є ще американський боривітер, між собою ми звемо його Нелегалом — уже півтора року чекаємо, поки міністерство випише Нелегалові дозвіл, аби передати його до спеціалізованого притулку, де йому буде вільготніше. Нелегала таємно завезли до нас, він, напевно, утік із клітки чи зі птахівні, сторонні люди привезли його сюди, поліція склала відповідний протокол. Нелегалові ведеться в нас непогано, але випускати його не можна, бо це не тутешній вид, а закон каже, що ширяти на волі такі не мають. Якщо подивитись уважно на картку, що супроводжує кожного птаха, яку причеплено заціпкою до клітки, то часом можна помітити, що вони перебувають тут від трьох до шести місяців; ластівка в нас уже півроку, боривітер — півтора року, звісно, від тривалого сидіння він постійно в кепському гуморі. Ми з Маріон вважаємо, що це надто довго, що ці птахи втратили снагу до життя, та й чому радіти, якщо не можна літати? Вони займають клітки — а новачкам треба місце, та й волонтерів це засмучує; принаймні нам із Маріон (не говоритиму за інших) прикро бачити цих сумних пернатих, у яких із плином часу їде дах. Коли хижі птахи лютіють, то (думаю я) це достоту як люди, що надто довго терплять

неприємну ситуацію. Часом старі та хворі птахи теж лютують — вони мають рацію і водночас помиляються, бо, ясна річ, персонал працює із самовіддачею, але наш час несправедливий до бідолашних птахів, наша доба тримає їх надто довго в неволі. Раніше поранених тварин добивали — і це називали співчуттям. Тепер нікого не можна вбити, навіть скалічену сороку, навіть крука, яке навісніє в неволі, хоча ці птахи шкідливі, бо всім відомо, що сороки і круки живляться яйцями із чужих гнізд і не гребують пташенятами. Щодо голубів, то вони нікому не шкодять, однак часом їх так багато, а разом із ними — хвороб і екскрементів на пам'ятниках, однак закон забороняє випускати їх після одужання, то що ж нам із ними робити?

Якось уранці Супернетта та її команда помітили, що зникли всі голуби — бідолашні смердючі голуби. Прийшов П'єр і пояснив, що мусив це зробити, мусив укоротити їм життя: спалах епідемії орнітозу. Надзвичайно заразна гидота! Навіть для людей. На думку Маріон, П'єру голуби також набридли, вони займали забагато місця у клітках, тож він прийшов уночі після зміни й вирізав усіх. Певно, ветеринара втаємничили у план, ці двоє чудово розуміли одне одного — однолітки, однакові погляди (Маріон, Супернетта і я вже потроху котимося до заходу). Ветеринар коле невеличких птахів шприцом, а П'єр скручує їм шиї — це економніший і екологічно чистіший спосіб. Я вже просив його навчити мене цьому, але він відмовив: «До чого ми дійдемо, якщо всі волонтери вмітимуть скручувати шиї птахам?». Його правда; часом, спостерігаючи за технічно обізнаним волонтерами, я задаюся різними питаннями. Добре відомо: погано кінчають саме найзапападливіші. Зазирніть до газет: найліпші медбрати і медсестри, найталановитіші помічники, які нічого не залишають на волю випадку, улюбленці головного лікаря... аж раптом, одного дня бац! — і «помиляються голкою». Мене аж ніяк не здивувало б, якби подібне сталося з кимось із наших. Скажімо, із Седріком, худючим хлопчиною з навороченими мізками та солом'яною кучмою на голові — таке враження, що, коли вирвати ту кучму, вона проросте кущем; він зверхньо поводить ся з жінками, навіть зі старшими панями, а також із несміливими чоловіками на кшталт мене — такий собі чванливий юний мачо, який туди-сюди роздає накази, не удостоюючи навіть поглядом: «Оцих надалі не варто годувати, самі дадуть собі раду!». І ти вже не наважуєть ся підходити до п'яти маленьких зеленяків,

приречених «давати собі раду» самостійно, бо Седрік помітив, що двоє-троє з них самі підбирають зерня у глибині клітки. Наступного дня одного із зеленьків — найслабшого — знаходять мертвим, а ти ж бачив, що він немічний, можливо, навіть повідомляв про це, однак Седрік владним фальцетом заявляє: «Ні, надалі ми їх не годуватимемо, роботи і так забагато!». І ти не спиш усю ніч, повертаєшся вранці з переляканими очима і зведеним від страху животом, і бачиш іще одного загиблого в дальньому закутку клітки, або ж одного бракує, бо хтось прийшов раніше за тебе й уже підібрав його, загорнув у газетку, повісивши на лапку етикетку «ПМР» — у такому телеграмному стилі пишуть «помер» — із датою, потім поклав до великого холодильника, до якого раз на місяць навідуються з Інституту, щоб визначити причини смертей; якщо, скажімо, йдеться про орнітоз, то вам закидають, що не помітили це відразу, те саме у випадку кокцидіозу, але останній помітніший, випорожнення птахів набувають зеленого кольору, починається завжди з голубів, які заражають інших.

Я переконаний, що для декого це лишень гра в лікарів-маніяків; Седрік, звісно, такий увесь механічно правильний, він уміє доводити птахів до відчаю, зважаючи їх щодня, вирішуючи за них, чи досить вони великі, аби годуватися самотужки, чи варто їм приймати антибіотики — він ніколи не діє так, як П'єр, коли втрачає надію, тобто зі співчуттям. Я також чиню, як П'єр, власне, раз так уже сталося, коли горлиця вдарилась об моє вікно й очевидно конала. Коли птахи об щось б'ються, то рідко коли виживають, а я не хотів нести її до притулку, аби вона померла у клітці поруч із ретельно заповненою довідкою — вид, дата, місце, причина («удар об вікно»). Я потелефонував Манджю, яка все бачила, і сказав: «Манджю, слухай, що зазвичай у таких випадках роблять?». І Манджю відповіла — спокійним, світлим голосом дитини, яка загубилась і врятувалася самотужки, хоча часом вона рятується за моєї участі, та все ж і сама справляється непогано: «Дуже просто. Береш її за шию, тягнеш і повертаєш. Це всі мали б уміти робити, бо не можна залишати птахів страждати». Справді, виявилось нескладно. Принаймні це дає снаги навчитися це робити. А я все думав — шкода, що не можна зробити цього з собою. Шкода, що птахи не можуть, як люди, самі обрати мить, коли вже доста, коли можна піти зі власної волі. Вони вирішують, коли їм вилетіти з гнізда, достоту як дитина обирає мить, коли почати

ходити, як ми всі обираємо зручний момент, щоби залишити посаду, розлучитися, поміняти будинок — то чому б самому не вирішувати, коли йти остаточно?

Проте я відхиляюсь від оповіді. Я зупинився на Маріон, яка порадила, побачивши мене вперше з Шам-Шам (що не мала тоді ще імені і пристрасно пощипувала мене): «Луї, вона вважає тебе за свою матусю, забери її до себе». Хлопець-матуся. Певно, Шам-Шам так вирішила, коли я мив її і лікував її рану. І коли травматична мить зцілення минула, вона пристрасно покохала мене — ніби всі ці дні, невтомно, немов причинна, кидаючись на ґрати своєї клітки, роздираючи себе до крові об них (а я з тривогою дивився на блискучу червону кров), вона шукала не так свободи, як чиєїсь любові. Гаразд, якщо ми хочемо уникнути слова «любов», джерела нескінченних розбратів, то скажімо так: шукала когось, із ким їй вдалося би встановити ОСОБИСТІ СТОСУНКИ.

Згодом я сказав Маріон (не П'єрові, який нам завжди торочить, що не слід прив'язуватися до тварин): навіть у мене вдома Шам-Шам не втомлюється з притаманним їй своєрідним любовним запалом подзьобувати мене в ніс, губи й вуха. «Вона залишиться з тобою назавжди», — зауважила Маріон. Саме це я хотів почути. Я миттю вирахував її середню тривалість життя і порівняв із тим, що лишалося мені. Та коли я виходив з будинку чи саду — словом, коли вона була поза моїм полем зору, — ця циндра зраджувала мені. Вона бігла вглиб садка, перебігала дорогу, кидалася до рибалок, що сиділи вздовж озера, і вмощувалась їм під ногами. Якось, коли я шукав її, один із рибалок сказав: «Таке враження, що вона всиновила мене». «О ні, — заперечив я, — вона моя!» Насправді, звичайно, Шам-Шам була нічия, але тоді вона ще любила людей і саме тому за моєї відсутності перебігала до них дорогу. А я боявся, що її розчавлять, що якесь хамуло вилетить на своїй тачці, а вона ж маленька й непомітна...

Та є дещо, чого я боюсь іще більше. Це косарка для газону. Вона належить моїй сусідці Франс. Мушу сказати, що, оскільки всі жінки по сусідству зі мною розлучені та мешкають у завеликих для них будинках (квартал у нас досить елітний), найменший будинок, власне, колишня караульня, у мене, а Франс займає будівлю поруч, що колись була одним цілим із моєю хатинкою, вона ніби власниця замку, а я її вартовий, колись так і мало бути — словом, оскільки всі ці жінки

самотні, а я єдиний чоловік на весь квартал, то мені доводиться багато чого робити, мене про це просять частіше, ніж я їх прошу: полагодь, принеси — я незамінний, але, ясна річ, лише для матеріальних завдань, щоразу надто дрібних, аби за це платили, час від часу мені під двері ставлять пляшку з вином, але це все, ці досить заможні люди, як не дивно, рідкісні жмикрути, я мав нагоду переконатись у цьому впродовж років, що ношу драбину, підрізаю гілля, пхаю важкеньку тачку чи спускаюся до їхніх льохів, коли замикає електрику чи рве трубу. Одного тільки не роблю — не торкаюся їхніх косарок, для цього від компанії приходять фахівці, є угода про догляд за територією; роботи, знаєте, річ ламка, вони під'єднані до апаратної з зеленими очима у глибині саду. Роботи слухняно шикуються в рядок у час, зазначений у програмі, але робот Франс завжди починає роботу дуже рано й завершує дуже пізно, коли сутеніє; Франс кортить мати гладеньку галявину, без моху і квіток, без грибів, без комах, навіть без птахів, тож робот стриже і стриже, а треба знати, що в робота зверху є гострезні леза, здатні зрізати не тільки найменшу травинку, що тягнеться до краплинок роси, а й більші речі — я бачив, як він дерся з люттю на залишений кимось сандаль, відступав і ліз знову, повертався затято, не збираючись змінювати траєкторію заради якогось дерева чи облямівки тераси; робот знав, що переможе сандаль Франс — і зрештою подер його на клапті, ніби кат свою жертву.

І я злякався за мою Шам-Шам, яка вночі спала не знати де посеред газону — через поранене крило вона не могла спуститися схилом до озера й уместитись як ота водяна курочка, яка сплела собі гніздечко просто посеред схилу; спершу через високу траву курочку не помічали — аж поки не прийшли косити муніципальні працівники. Вони залишили неушкодженими (просто прибрали траву довкола) гніздо та яєчка; курочка прикипіла до потомства, зачувши гуркіт косарки, нашорошилася чорно-зеленим пір'ячком, достоту поважна пані, яка раптом голяка опинилася посеред вулиці; курочка героїчно затуляла свої яєчка — їх, утім, могли бачити всі, коли вона підводилася на мить, щоб розім'яти лапки чи поживитися чимось біля води. Решту часу вона сиділа там, пригорнувшись до яєчок, сиділа два дні, а потім щезла — певно, лисиця поласувала курочкою та яєчками, адже зникла висока трава, що приховувала їх від усіх.

Тож мене більше влаштовувало, аби Шам-Шам залишалась у саду — точніше, садах, що сполучалися один із одним, на ріденькому газоні сусідів або на моєму; лисиця чи блудний собака не наважилися б показатися на відкритому просторі біля будинків. Одначе ж був і робот — косарка Франс. Якось, зустрівши Франс, я сказав: «Слухай, ти не могла б запрограмувати свою косарку так, щоб вона зупинялася б на смерканні, бо Шам-Шам ночує не знати де у траві, а у притулку мені сказали, що ці роботи навіть їжаків з голками рубають на фарш — уявляєш, навіть шпичастих їжаків, яких обходять боком лиси і пси! — і немає ради з безшумними роботами, які непомітно на вас насуваються». А Франс відказала, що програма завершується о десятій вечора — правда ж, о десятій? — то навіщо щось змінювати, птах же вміє ходити, еге ж? птахи ж не дурні, чи таки не вельми розумні? Бо удень — зауважу, що день був для мене справжньою мукою, і коли я кажу, що не рухався майже півроку, то не перебільшую, я постійно чатував у садку чи біля вікна — качка відбігала від робота, зачувши його тихий сап, то чому ж їй не робити так і вночі? Авжеж, це так, але вдень у мене щоразу серце стрибало із грудей, коли я бачив робота, що наближався до моєї Шам-Шам, яка відпочивала посеред газону; однак Франс було байдуже до моїх клопотів і чатування. «Твій качур (вона казала «качур», бо не зрозуміла, що це качка, самиця, адже качури мають яскравіше пір'я, певно, Франс більше поважала б Шам-Шам, якби та мала не сіру, а строкату масть) — твій качур усе зрозумів і стережеться удень, ти ж кажеш, що він розумний, то йому залишається тільки зрозуміти, що вночі до десятої слід стерегтися також, це ж не казна-яке завдання, це дає йому змогу спати аж десять годин, бо робот повертається до праці о восьмій ранку».

Тоді я попросив Франс трохи посунути час. Запропонував показати мені, як програмувати робота-косарку, запевнив, що доглядатиму за ним сам, що можу навіть вмикати й вимикати його, коли вона поїде у відпустку — таке враження, ніби йшлося про домашню тварину, адже Франс дуже прив'язана до свого робота й не в змозі самотужки змінити свої звички. Я часто кажу собі, що ця надто самотня жінка — не слід забувати, що це справжня вояка, якою скористалися чимало субчиків, коли вона ще була жвава й молода, — нарешті знайшла собі партнера, свою косарку, значно простішу, ніж кіт чи собака, значно чистішу, а ще завжди присутню, мовчазну, скромну і працьовиту,

завжди до її послуг, невтомну косарку; а й справді, робот повзає газonom в усіх напрямках, мовби черепашка-скорохід або мурахоїд чи якась інша екзотична тварина, вкрита панциром, і люди зупиняються, причаровані, не в змозі відірвати погляд, іноді це викликає в них сміх, а їхні пси гавкають, немовби побачили м'яч, який рухається зі власної волі.

Так ми зі Франс уперше посварилися по-справжньому. Вперше в житті я почувався частиною старого подружжя — дійсно, коли ви сусіди й ваші садки з'єднуються, це схоже на шлюб, ви допомагаєте одне одному по господарці, разом усе вирішуєте, зберігаєте видимість добрих стосунків, аби легше було жити разом, а потім одного дня все вибухає; так і сталося — вибухнуло, я кричав, вилив на неї все, що думав, горлав, що вона вийшла за робота, атож, так і сказав, «роботова дружина». Люди на березі озера зупинялися, дивилися на нас із подивом, можливо, думали навіть втрутитися — еге ж, бурмило зіпав на жінку, яка годилася йому в матері, та ще й невисоку, щупляву, хоч і з бездоганними манікюром і перманентом, джинсах-бермудах кольору фуксії, яскраво-червоних кедах, поло «Лакост», для повноти образу бракувало лише гольф-клубу поруч; галявина була так само мертвою, як і поля для гольфу, і так само гладенькою, як зелене сукно на гральних столах; Франс грає у бридж, таке ось її життя, бридж щоп'ятниці ввечері, а щонеділі гольф, в інші ж дні — ігри онлайн; до речі, того дня, коли я збунтувався, очі в неї були червоні, очі, що довго були прикуті до екрана або бозна ще до чого, утім, від горя очі також бувають червоні, добре, що вона не пиячить, бо я подумав би про щось інше.

Я часто думаю, чи не прикладається Маріон до пляшки вечорами на самоті, чи не приймає вона снодійне — адже чоловік залишив її заради молодшої і якось вона мене попередила: «Коли дзвонитимеш, то ліпше після полудня, бо я не ранкова пташка». Саме тому вона керує командою після обіду і замикає притулок увечері, тож ми змушені марудитись із прибиранням — і якщо воно буде недбалим, то Супернетта обов'язково додасть ще один рядок до нашого ганебного рахунку. Супернетта працює зранку, саме вона знаходить птахів, які померли вночі, надіває на лапки етикетки «ПМР», загортає мертвих пташок у газетку і дбайливо кладе до мертвецького холодильника. Седрік тим часом дописує до карток — заповнених уцент або ж

порожніх — і підкреслює червоним: «Надалі не годувати!»; і якщо, приймаючи зміну опівдні, обережно поцікавитись у нього — о, треба його бачити, він мов великий хірург, начальник зміни в лікарні! — то він зверхньо зазначить, що саме так і не інакше. Я помітив, що в такі миті він уникає дивитися в очі, ніби боїться. На відміну від Супернетти — її очі буквально просвічують вас, ніби щоби прозвітувати перед ким слід. Щодо Маріон, то в неї радше розгублений погляд, її очі тремтять від журби, співчуття їх осяює, а незгода наповнює чорнотою — її погляд рухливий, звиклий адаптуватися, сповнений любові до людей, а найбільше до «пір'ястих фрашок», це її улюблений вислів. Цікаво, де вона це взяла, як можна птахів називати «фрашками», я навіть визначення цього слова не знайшов — щось господарське, усілякі гудзики й нюти, які можна чіпляти зовні, дуже помічна річ. А оскільки Маріон полюбляє робити все своїми руками та й чоловік залишив її давно — певно, фрашки з'являються самі по собі, ця дрібнота здатна урятувати, запустити весь механізм, а для Маріон (як і для мене) головне — це птахи, бо від птахів, яких позбавлено неба, здуріти можна, і все ж ми ризикуємо одного дня побачити саме це.

У газетах пишуть, що тутешні птахи зникли ще тридцять років тому. Мені тридцять років тому було п'ятнадцять, і я вже тоді спостерігав за птахами, не підозрюючи, що невдовзі, працюючи у притулку для поранених тварин, рік за роком бачитиму, як рідшають найвишуканіші, найспівочіші з-поміж них — чорноголові кропив'янки, чижі, вівчарики, коноплянки, гаїчки, трясихвістки, повзики, снігурі, в'юрки — на користь поширенню бридких і постійно хворих голубів. Чесно кажучи, мені не до вподоби робота в притулку, де повно смердючих кліток із голубами, які сидять один на одному, адже їх не можна ні вбити, ні випустити на волю — і що з того? Підшукати їм вільний вольєр? Часом Маріон вечорами потайки відпускає когось із них. Потім вибачається й каже, що пташка вирвалася під час зважування й вилетіла в розчахнуте вікно. Коли таке стається з Маріон, П'єр мовчить і заплющує очі. А Супернетта горлає на весь форум в інтернеті — точніше читає всім нотацію, як треба чинити: «Завжди зачиняйте вікно, коли зважуєте пташок, і не забувайте зважувати їх раз на день, і не пересаджуйте їх до інших кліток, не попередивши перед тим П'єра!». Однак ми з Маріон завжди

саджаємо їх до більших кліток, коли одна з них звільняється, ніколи не зважуємо, просто записуємо до карточки вигадану масу, яка зазвичай мало відрізняється від маси попереднього дня, переважно трохи більшу. Бо, ясна річ, якщо Супернетта або Седрік наступного дня помітять, що хтось із птахів схуднув, буде нам непереливки, але все, чим ми ризикуємо, це суворі повчання на форумі, але там ніколи не пишуть «Маріон», просто роблять загальне зауваження, і всі, звісно, знають, кому, однак ніхто нічого не каже, бо що робити без Маріон, вона ж приходиться майже щодня, бо чоловік залишив її, вона охоче заступає всіх, головне, щоб не вранці — без неї притулок просто зачинить двері.

Одним словом, моя качка. Шам-Шам. П'єр погодився. Чи радше не так: Маріон видала мені дозвіл і того ж вечора поклала його до картонної коробки, аби прискорити справу — гей, та П'єр усе одно дав би згоду! Вона видала мені велику клітку. На перший час цього мало вистачити. Наступного дня я потелефонував П'єру й повідомив, що качка в мене, що в мене їй начебто добре, і він відповів: «Гаразд, однак принеси її якимось до мене, маю повісити на неї кільце». Гадаю, я подобаюся йому, можливо, тому, що майже ніколи не пишу на форумі, коли маю що сказати, то пишу особисто йому, завжди зважуючи слова — здається, це перемикає П'єра з виру постів волонтерів на форумі, бо він щоразу відповідає коротко й мудро. Саме він якимось завважив, що Маріон «щира, але дуже дивна» і між нею й Анеттою постійно «триває конкуренція». Тому «не варто вельми в це втручатися, бо нам потрібні всі руки», але дійсно «одна з них *трохи* маніячка» (це про Анетту), а «друга бере на себе *дещо* забагато зобов'язань» (це про Маріон). Тоді я миттю збагнув рівновагу, на якій тримається весь притулок, побачив обидві чаші вагівниці — «Супернетта–Маріон» — і бугая посередині (саме таку назву має деталь поміж чаш, але, звісно, П'єр не бугай, радше баланс).

Манджю також належить до типажу «трохи» й «дещо», вона все або ніщо, але завжди тільки для себе, не вимагає ні в кого нічого, ніколи нікому не докоряє, не дає порад, мовчить, якщо з чимось не згодна, немов береже сили й час; буває, що вона заохочує, і щоразу мені здається, що це важливо й для неї також, що їй це потрібно відколи мати залишила її під дверима сиротинця в Індії, а згодом Манджю в дочерило тамтешнє подружжя, яке вже мало своїх дітей —

це подружжя прагнуло бути героями («нам пощастило мати четверо своїх дітей, тож візьмемо з сиротинця ще, хай буде принаймні шестеро»), на мою думку, подібні резони годяться для тварин, а не для дітей. А потім прийомні батьки розлучилися, діти лишилися напризволяще, особливо оті, з сиротинця, Манджю та її братик-маргінал. Манджю винайняла кімнату у Франс, так ми познайомилися, вона проходила зазвичай повз, ніби примара, з великою торбою з білизною за плечима — Франс не дозволяла пожилцям користуватися пральною машинкою, тож їм доводилося ходити до пральні за три кілометри від дому. Я запропонував Манджю прати в мене, та вона не схотіла, хоч і зайшла перехилити зі мною келих, тож так і повелося: ми вітались і час від часу випивали разом. Потім вона кудись поїхала, тож ми іноді відсилали одне одному повідомлення, бо це недорого, а Манджю великий знавець звісток, прудкіших за швидкість звуку, — вони в неї бистрі й безкінечні. Я мушу чіпляти на себе окуляри, пальці в мене затовсті, тому мої звістки короткі й завжди зважені, я довго думаю, перш ніж знайти найкоротші, найввічливіші слова й натиснути «надіслати». Того тижня, коли я мусив поїхати до батька в Ельзас і гарячково шукав вирішення проблеми з Шам-Шам — аби не нести її до притулку й не саджати до клітки, де вона просто з'їхала би з котушок, — я розповів Манджю про свої проблеми у значно довшому повідомленні, і цього разу Манджю мені відповіла коротко: «Не хвилюйся, скоро буду, я дам їй раду».

Тепер Манджю також мешкає в чомусь на кшталт притулку. Комунальне помешкання для таких, як вона, хто наробили в житті дурниць, зі щотижневим візитом до психіатра — усе безкоштовно; дуже схоже на наш притулок для птахів, хоча, звісно, люди не сидять у клітках. І прибирають за собою самі, і готують, ясна річ теж самі. Звичайно, Манджю допомагає всім — порається по господарці, куховарить, така собі загальнодоступна мамця. А вона ж іще молода, а ще маленька, худенька, колишня анорексичка — принаймні була, коли мешкала у Франс, коли я бачив її з торбиною із білизною, що була більшою за неї, а насправді Манджю постійно худла, марніла, помічати це було неприємно, однак жодного разу вона в мене не їла, гадаю, вона тоді взагалі ніколи не їла, принаймні точно не їла тоді, коли зазвичай живляться лише окремі види тварин — скажімо, уночі, як куниця чи тхір. А її спроба самогубства — авжеж, тепер про це говорити можна,

бо зрештою вона врятувалася, утікши від Франс, захопивши наплічник і опинившись посередині абсолютної пустки, деś під мостом. Вона надіслала мені звістку, зізнавшись, що прийняла снодійне, запивши джином, і що відчуває близький кінець, і я відразу подзвонив до поліції і описав місцину — сам я авта не мав, тому вчасно прибути не міг. І щойно поліція знайшла її та доправила до центру, де Манджю мешкає нині, де є лікар, психіатр, де їй допомагають дати раду з документами, вона успішно дряпається до світла. Відтоді за нею постійно наглядають — достоту як у нас за птахами, думаю, спершу її масу також весь час перевіряли; а втім, хай що там було, а певної миті вона вирішила бути за мамцю всім тим шибеникам у притулку.

Це нагадало мені ще одну історію у притулку — справжню, але дуже дивну. До речі, П'єр тоді зауважив, що не бачив такого за всю свою кар'єру орнітолога. Пташеня дрозда випало із гніздечка, за інструкцією його посадили до інкубатора, відгодували, а коли птах зміцнів, його пересадили до більшої клітки. Навесні ми знаходимо чимало пташенят дроздів, бо вийшовши із гніздечка, вони падають униз і стають легкою здобиччю для хижаків. Або для людей, які подурному збирають їх — еге ж, вони ж бо вважають, що чинять правильно, і не здогадуються, що природа сама розбереться. За всіх часів маленьких дроздів годували їхні матусі просто на землі, звідки, набравши масу, дітки лізуть на найнижчу гілку, далі на вищу й намагаються полетіти. Словом, наприкінці весни повно дроздів, яких збирають люди і яких мусиш постійно підгодовувати, навіть після інкубатора, а вони ж нестерпні, із дзьобів жаріє, стрекочать без упину. Одного дня ми помітили, що дрозденя (це була самичка), яке значно подорослішало (того тижня ми чекали на П'єра, щоб окільцювати й випустити пташину) годувало п'ятеро інших юних дроздів у клітці так, ніби було їм за матір, хоча ніякою матір'ю воно нікому ще не було, просто прив'язалося до товаришів по неволі. Юна дроздиха крутилася цілий день, вибираючи зі власної годівниці черву, яку ми вирощуємо в резервуарах із тирсою, де гниють бананові шкурки — жирною червою там аж кишить, — дроздиха один за одним носила у дзьобику черв'яків своїм підопічним, які їх ковтали миттєво й голосно вимагали ще. Нам здавалося, що невгамовна і абсолютно щаслива пташка не зупиниться ніколи — їй подобалося виконувати таку почесну, люблячу роль. Тоді Седрік (знову він!) припустив, що випускати дроздиху не

варто, ліпше до кінця сезону тримати її у клітці з молодими дроздами, аби полегшити нам роботу: клопоту стане менше на цілу клітку, дрозденят годуватиме вона, тож не треба буде щоп'ятнадцять хвилин навідуватись із черв'яком, який звивається в пальцях або затиснутий пластиковим пінцетом (так роблять найневправніші з-поміж нас). Тож смілива дроздиха залишилась у клітці, по-стаханівськи годуючи пташенят, а наприкінці літа дрозденята змужніли — й ми випустили всіх разом, матуську також — ніби велику родину, що нарешті має змогу поїхати на канікули, адже кожен уже став більш-менш самостійним. П'єр сказав тоді, усміхнувшись, що ніколи такого не бачив, йому ще не траплялися птахи, які відчували б відповідальність за інших, з іншої зграї. Що ж, дивні випадки трапляються у притулку.

Та найдивніша приключка сталася з моєю Шам-Шам і Манджю. Як я вже казав, треба було навідати батька, залишитись у Ельзасі на тиждень — а їхати далеченько, п'ятсот кілометрів — і на цей час хтось мав приглянути за Шам-Шам; їй було ліпше, але вона ще не літала, лише час від часу струшувала крилами, немов тренувала м'язи — а в мене щоразу серце здригалося надією. Проте кожного разу вона складала крила, праве — поранене — рухалося незграбно. Почасти асиметричний птах. А я заспокоював себе тим часом — мовляв, рівновага обов'язково повернеться, дуже скоро (чи трохи згодом) рухи стануть впевненішими, крила міцнішими, зможуть підняти Шам-Шам угору, понести її до нових обр'їв (недалеко, сподівався, скажімо, до сусіднього озера).

Чесно кажучи, обійшовся б я і без батька, але ж треба справляти обов'язок сина. Двічі на рік я навідуюся до нього на тиждень, а йому важко пояснити історію з качкою, яка не дасть собі ради без мене — він розреготався б мені просто в обличчя. Батько переконаний, що поранену тварину чи старе дерево слід прибирати — так само з людьми, якщо вони надто старі чи немічні. Він вважає логічним і правильним, що схильні до самогубства люди зводять порахунки з життям, себто звільняють місце, йому завжди здавалося смішним, що так багато податків іде на осіб з інвалідністю. Дивно, але тепер, коли він не в змозі піднятися з інвалідного візка, коли щоранку приходиться медсестра, щоб помити його — і все це коштом соціальної служби, — він не приміряє це до себе. Мій батько — ще той міцний горішок, однак обов'язок мене кличе. Через Шам-Шам я вагався, їхати чи ні, чи

не залишити батька ліпше цього тижня (і назавжди) наодинці з долею, чимало хто чинить так, притулки для старих переповнені старенькими батьками, яких залишили діти, до яких ніхто не приходять — однак мені здавалося негідним робити так, коли старий батько був на порозі смерті, це надто легко, адже це рішення можна було прийняти ще кілька десятиліть тому — оце було б виявом мужності.

Отже, Манджю заявила до мене з незмінним і майже порожнім наплічником, на свою мізерну соцдопомогу вона купила мені шоколадних цукерок, така собі добра жіночка, ладна віддати все, нічого не отримуючи натомість. Її страшенно тішила перспектива цілий тиждень жити на березі озера замість ходити колами в комунальному помешканні разом зі своїми спраглими пустого спілкування протеже. «Мені до вподоби залишатися на самоті, — пояснила Манджю, — тож не переймайся».

Показавши їй кімнату — мою власну, яку з цієї нагоди добре прибрав, — я представив їй Шам-Шам, яка насолоджувалася сієстою на газоні. Я пояснив — не наближайчись до качки, — що з нею варто набратися терпіння, іноді доводиться довго сидіти непорушно, поки вона не удостоїть своїм візитом і не занурить дзьоб у волосся, але це якщо ви готові лежати у траві нерухомо.

Я повернувся до будинку, щоби зібрати валізу, і з вікна побачив, як Манджю вмостилася на газоні. Потім простягнула ноги. Потім лягла й заплющила очі. І Шам-Шам, яка щойно вдавала, буцім куняла за двадцять метрів від неї, раптом підскочила, погойдуючись, зрушила з місця, і що ближче підходила вона до Манджю, то швидше йшла, достоту зі мною, коли я маю терпіння не рухатися. І ось Шам-Шам, ані миті не вагаючись, тулиться до Манджю, дзьобнувши її для певності кілька разів у кісточки, і ось уже лізе на непорушне хирляве тільце Манджю, завзято кидається до її ебеново-чорних кучерів, значно густіших за мої, енергійно занурюється в них, захоплена зустріччю з новою для неї головою. Манджю — анічирк, навдивовижу незворушна, але я помічаю її широку усмішку й досі заплющені очі.

Пізніше, склавши валізу, я зиркаю у велике вікно вітальні і бачу, що вони лежать одна поруч одної. І на душі в мене стає спокійно.

Тиждень у тата минає. Відчуття гнітючі, я й сам почуваюся старим і намотую безнадійні кола. На щастя, раз на день приходять смс. «Усе гаразд, Шам-Шам така чарівна, нам добре разом» тощо. Я не

здивувався б, якби Манджю сказала, що вночі вона спить на дворі, захищаючи качку від робота Франс. Або щоби побачити, як місячні промені огортають білим сяєвом спинку Шам-Шам, яка безтурботно спить на галяві.

У день мого повернення, варто було тільки поставити валізу, як Манджю кинулася до мене із криком: «Вона літала, літала!». І додала: «Таке враження, ніби вона хотіла зробити тобі подарунок!». Я прожогом вибіг у сад. І побачив мою Шам-Шам, що статечно, гордовито махала крилами, як часто робила й до мого від'їзду — здорові качки так ніколи не поведуться, здорова качка злітає легко, без зусиль, летить по прямій і сідає далі. А Шам-Шам відірвалася від землі силою шалених зусиль, ніби запускала поточений часом старовинний механізм, і полетіла, небезпечно петляючи. Я все думав, що вона ось-ось упаде, зламає лапку, що станеться щось погане, але вона прямувала до мети, о, мети досить скромної! — вона прямувала до нас. Шам-Шам зробила невеличке коло, повернулася до нас — достоту літак, що виробляє фігури для туристів і родин, які зібрались у неділю на шоу. На відміну від інших качок, які зазвичай крутять розмашисті петлі, не бажаючи летіти прямо, Шам-Шам, як я вже сказав, зробила маленьку кумедну незграбну петлю, мов фігуристка-початківка, яка вперше стала на лід; це було зворушливо та бентежно, я подумав, що є ще над чим працювати, аби це стало хоч на щось схоже, і все ж це була правда: **ВОНА ЛІТАЛА, ВОНА ЗМОГЛА ЗЛЕТІТИ!**

А я, грішним ділом, гадав, що цього вже ніколи не станеться.

Манджю не привласнила лаври. На її думку, Шам-Шам з точністю до хвилини відчула мить мого повернення й вирішила зробити мені подарунок. Звісна річ, це був дарунок і для Манджю, о так, СПАСИБІ величезне! Словом, ми всі троє — додам сюди і Шам-Шам, яка, бочком приземлившись сьак-так, із гордим виглядом підійшла до нас, — **ТРИУМФУВАЛИ** (така собі трійця — дві самиці й один самець).

Того самого дня Манджю сіла в потяг і поїхала — як завжди, боялася турбувати мене. На неї чекали її протеже, певно, весь тиждень діставали її повідомленнями: «Коли повернешся? Без тебе нудно. Їсти не можемо. Гуляти не хочемо». Манджю поверталася до комунального помешкання і бджолиного існування. У мене вона добре відпочила, удосталь розважилася з Шам-Шам — я бачив це по її усмішці та по щоках, що округлились трохи.

Наступного дня й решту днів я провів, очікуючи на повторний трюк Шам-Шам. Кортіло, аби щодня вона ставала впевненішою. Щоб перелетіла зрештою на інший бік озера. Певно, я змирився б і з її втратою, аби тільки політ був того вартий, аби вона перемогла інших качок, що часто пнулися кудись удалечині і до яких Шам-Шам не приєднувалася ніколи. Мріяв я і про дружка для неї — маленького качура. Словом, сподівався на ліпше життя для Шам-Шам.

Однак — нічого. Ніби нічого й не сталося. Ми, приголомшені, ошелешені, ніби й не бачили її фігуру високого пілотажу. Ба більше, через два дні після від'їзду Манджю вона зникла. Я її кілька днів не бачив. Боявся найгіршого. Або найліпшого — можливо, вона зустріла коханого біля озера. Позаяк я не бачив, щоб вона поверталася, то розпитував рибалок, перехожих і велосипедистів. Багато разів довелось обійти озеро. Кожна качка вже була з парою — восени вони зазвичай паруються швидко. Качки весело брѳохалися по двоє там, де іще кілька тижнів тому блукали берегом зграйками, мов школярі на уроці ботаніки, — та на відміну від дітлахів качки своїм гербарієм живляться, з апетитом скубують водорості й намул.

Нарешті я з тяжким серцем відірвав погляд від берега, що не давав жодної надії на появу Шам-Шам, і глянув далі. І посеред озера я угледів ледь помітний обрис качки — самички, судячи зі скромного забарвлення пір'я. Розгублений, самотній, я став гукати: «Шам-Шам! Гей, Шам-Шам!» — і на мене оберталися здивовані люди. А качка, яка видалася мені схожою на Шам-Шам, віддалялася, ніби тікала від мене, не залишаючи центру озера, ретельно уникаючи берега, де я безнадійно махав руками. У мене майнула думка: це вона, нарешті звільнилася, вона самотня, як ми з Манджю. Жахлива і заспокійлива водночас думка. Авжеж, то мала бути саме вона — окрема пташка, достоту цятка на великому полотні чи човник серед розбурханого океану! Я тремтів від цього відчуття, моє серце палало високими почуттями, віяв вітер, дико сіріло небо й уряди-годи бліденьке сонце спалахувало на хвилях — усе здавалося трохи похмурим, та все одно живим, сповненим контрастів і надії.

Повільним кроком я повертався, роздертий на суперечливі відчуття. Та що я побачив, як повернувся до свого саду? Під деревом — липою, єдиним деревом у моєму садку — сиділа Шам-Шам. Вона не рухалася, мала доволі дивний вигляд — немов удовиця в

жалобі, — а отже, самотньо озером плавала не вона. Я підійшов, звернувся до неї лагідно, та вона не поворухнулась і мала змучений вигляд. Я хотів узяти її на руки, подивитися ближче, що трапилося. А вона тяжко підвелася на лапки — і здаля я помітив, як знову звисало її крило, як і раніше, ніби знову слід було починати спочатку. Її гнітючий настрій я відчував незгірше за свій. У наших долях щось спурхнуло — і впало. Щось не клеїлось у нашому житті.

Я мусив зважитися. Тож я попередив П'єра, Маріон, Манджю. І всі мені в один голос сказали: «Не переймайся! Так вона буде біля тебе. Житиме собі потроху, знаючи, що ти її завжди захистиш, що є місце, де вона в безпеці, де завжди знайдеться кілька зернин — навіть узимку, коли мороз». Наче забули, у чому полягає головна мета «ревалідації» (якщо прибрати кілька літер, то виявиться, що всередині приховано слово «зв'язок» — «relation»): повернути пташку до повноцінного життя після невеличкої урочистої церемонії; П'єр — лише він, ніхто інший — обережно виймав пташину з клітки, вправно одягав на лапку кільце з номером, що мало назавжди позначити її серед численного товариства звільнених птахів; потім він виходив із притулку з пташкою на долоні і, ставши під небом, яке в такі дні завжди здавалося лагідним, і під деревами, які напрочуд привітно шумотіли, просто розкривав пальці... Як це — розкрити пальці, відчутти, як хтось злітає, дивитися на це, на політ до крон, до блакиті небес, подібний до зойку політ? Однак нам — мені, Маріон і П'єру — надто добре відомо, що це можливо не завжди.

Ми з Шам-Шам повернулися до звичного життя. Стресу стало значно менше: надія втекла з поля бою, ми опинились у реальному житті, серед наших звичок, без жодних обріїв, окрім тихого співіснування. Я вже не лягав на траву, що стала вологою і холодною. Зима наближалася, тож Франс вимкнула робота — і зовсім зникла, припавши до комп'ютера. На озері качури й качки трималися парами, вони були обережнішими, адже зелені на березі поменшало. Шам-Шам досягла дорослих розмірів. Вона була масивнішою за інших качок через брак фізичної активності і добре харчування — я щоранку частував її смачним зерням. Вона постійно з'являлася і зникала — іноді навіть брѳохалася в озері. Одного дня я зауважив її з качуром — і серце ледь не вистрибнуло з грудей: моїй самотній подружці трапився одинак — ця думка заспокоювала мене. Вони брѳохалися разом, та

коли я підходив ближче, качур тікав, а Шам-Шам дивилася на мене, як зазвичай, нахиливши голівку, ніби замислившись: підійти до нього чи не сходити з місця? Вона завжди підходила і підтюпцем ішла за мною до запасів зерна. Стосунки з качуром тривали не довго. Зрештою, по кожній качці хтось десь зітхає, таке життя.

Якось уранці я вийшов по Шам-Шам, гукав її, запрошував, а вона вместилася посеред саду, ніби вагаючись — на відстані її нерішучість здавалася мені жахливою. Вона відпочивала там цілий день — вирішивши все обмізкувати чи просто лікуючись часом; спала впівока, як роблять усі качки. А я годинами спостерігав за нею з вікна — ніби за сторожем, чий профіль чітко вимальовувався над обрієм, а крило, як і раніше, ледь помітно звисало.

Спостерігаючи за нею, я зрозумів, чому вона не рухалася. Щось або хтось нашіптував їй на вухо: «Прийшов час обирати між людьми і справжнім життям, заради якого ти з'явилася на світ». Тоді я вирішив не наближатися до неї, не називати вже «Шам-Шам», не прицмокувати, коли кличу до себе. Я вирішив, що вона має обрати сама, як доросла — адже біля мене вона змужніла, її крила зміцніли, у неї з'явилося «дзеркальце», чорно-білий квадрат пір'ячка на загальному світло-коричневому тлі; авжеж, це називають «дзеркальцем», і їй дуже личило, у ньому ніби відбивались усі мої почуття до неї, що — після тривалих вагань — нарешті збагнула, ким хоче бути. А от вам і доказ: уже незабаром час від часу вона тріпала крилами, ніби прагнула злетіти чи переконувала себе, що одного дня це таки станеться... а я сподівався, так сподівався, так хотів побачити це!

П'єр із прискіпливістю орнітолога оглянув її і виголосив вирок: рано чи пізно вона таки полетить. А Маріон зауважила: «З таким характером вона здатна на диво». Зрештою, качка, яка не може літати, цілком може плавати, шукати собі подруга, зносити яйця та виховувати каченят. Навіть якщо вона всього цього не робить і нікому не потрібна, то завжди може залишатися самотньою, як я — пережити це можна, принаймні я на це сподіваюся. Хай там як, а вона ще жива. А того дня, що став останнім, вона вдавала, ніби щось обмірковувала, засинала і прокидалася, після чого впевненою ходою, жодного разу не обернувшись, потупцювала вглиб саду, ризикуючи життям, перетнула дорогу і ковзнула у воду.

Більше її я не бачив ніколи.

Вимисел

Раптом з'явився бульдозер і зламав мур, що відділяв манеж від лісу. Субота, я у стодолі. Гуде так, що від страху навіть не визирую. Я сама. Раніше за мною всюди ходив Тобі. Він смикав травичку та розкидав її круг себе, а потім обстежував усі закутки в пошуках мишок. Я сиджу у стодолі, доки гаснуть фари і повертається тиша. Я звикла, що ніхто не шукає мене. Удома мама вигулює свою нудоту зі спальні до ванної. Можливо, так із неї виходить дивна доля — завагітніти в будівлі, яку мають знести. А може, це дитя, якому вона набридла і яке хоче вийти. Я хоч і спостерігала за народженням Тобі, все одно досі думаю, що діти виходять із рота — може, це тому, що про маму мені заборонили думати якось інакше.

Мама часто розповідає, що при народженні я багато плакала. Ніби замість очей у мене озера. Коли лягаю на спину з розплющеними очима, то біля щік відчуваю резервуари води. Підводжусь — і плачу, тож до вечора доводиться стояти, аби осушити очі. Отак, не присідаючи цілодобово, я виросла в дорослу дівчину. Раніше мама товкла: «Годі ридати! Яке ж ти надокучливе дівчисько!». Тепер я багато усміхаюсь. Попри темні кола, що залишилися від ставків соленої води, з вигляду я щаслива — цей вимисел супроводжуватиме мене до могили.

Вимисел — так звали нашого найкрасивішого огира. Він був чорним від кінчиків вух до хвоста та гуляв зазвичай із запалом, роззираючись навкруги, ніби гукаючи: «Хочу кохатися!». Звісно, коні не вмють кричати. Принаймні не так. Однак тієї ночі, коли я вмостилася на Вимислі, то ніби сиділа верхи на своєму коханому, мої ноги стискали боки коханого, рука пестила шию коханого. Вимисел помер, Тобі забрали, манеж збираються зносити, а я виросла. Та минулої ночі мені снівся огир. Ми удвох летіли до хмар — і там, серед

вологих пахощів веселки шлюбилися, без жодних свідків, без церемонії, хіба що сонце пульсувало у своїх багряних шатах.

Коли бульдозер поїхав, я бігом повернулась додому. Минув тиждень — ліс з'яв болючими дірами. Сьогодні знову субота — і машина повернулася. Та цього разу я підійшла ближче. Мені кортить бачити обличчя водія, коли він нарешті проб'є наші стіни й ворота, ліхтарі та дах. Нічого не вийшло, бо дверцята в бульдозері розташовані надто високо, а ще заляпані брудом. Тож я деруся на мур. Водій визирає з кабіни і просить не стояти на стінах, які він збирається зносити. Я — ані руш, тож він простягає мені руку і пропонує зістрибнути. Водій — високий і дужий, кароокий, погляд у нього добрий. Від нього страшенно тхне потом. Я не люблю запах чоловіків, мені подобається запах коней — різкий, але приємний. Чолов'яга бере мене до кабіни, де стоїть дух плісняви й поту, і ми разом руйнуємо манеж. Минає кілька годин, і я звикаю до запаху. Ми заїжджаємо до стодоли через пролам. Коли механічний ківш піднімає уламки, я помічаю щось червоне і впізнаю нашійник Тобі, який я сплела йому з решток вовни. Мені стає сумно, на очі навертаються сльози, мов хвилі солоного озера на сухий і байдужий ґрунт. Коли я плачу, обличчя зазвичай лишається непорушним, ніздрі не тремтять, губи не зводять судомою, я дивлюся перед собою, ніби все гаразд і я усе круг себе помічаю. Скажімо, сьогодні я зауважила: «У мурі пролам», — і голос мій не змінився, а супроводжуючий дивився просто в діру, гадаючи, що мені цікаво, прагнучи розділити цікавість зі мною, хоча насправді сльози тихо текли обличчям через маленький червоний нашійник із вовни.

Манеж дуже старий, певно, колись давно тут було подвір'я для кінної станції. На людській пам'яті тут завжди були коні, і все життя оберталося коло них. Певно, саме тому, з пошани руйнівник просувається потроху, працюючи лише один день на тиждень. В інші дні він ламає щось деінде, і все заради шосе. «У понеділок, — розповів мені він, — я зніс три хатини, у вівторок одну велику будівлю, у середу церкву, у четвер сільський майдан, у п'ятницю сквер із гойдалками і столітньою липою. По суботах я приходжу до вас, мені тут подобається, бо мене супроводжуєш ти, мала. До того ж, не щодня доводиться зносити старовинні стайні з аркадами, ліхтарями й склепіннями, де гніздяться ластівки! А цей дух! Дух коней... Мала, цей

дух тривкіший за корпію, тут пахне не пилом чи тиньком, ні, тут пахне конями!»

Я хотіла б усе життя пахнути конями. Я хотіла б, щоб запах Вимисла — запах мого кохання — завжди супроводжував мене.

— Зупини! — команду я. Зістрибую з бульдозера і підбираю нашійник. Потім піднімаюся до кабіни, не підводячи голови, бо надто зайнята — обмотую нашійник коло зап'ястка. Руйнівник дивиться на мене, не рухаючись, ніби чекає дозволу працювати далі. Тим часом хмара пилу осідає, і крізь пролам у стіні ми бачимо дерева й шмат неба.

У мого тата також досить курна робота. Він учитель, а я — серед його учениць. Він ніколи не провітрює клас, тож повітря в ньому наповнене часточками крейди. Навіть повертаючись додому, тато пахне крейдою, і мені від цього запаху дихати важко. Він хоче, щоб я працювала багато і швидко, та я дуже повільна — пишу і читаю поволі. Управна я тільки з тваринами, і мені стає зле серед духу крейди та шепоту докорів. Мій тато шепоче. Його потомлений голос продирається крізь тривалі роки вчителювання, лякає школярів, змушених нашорошувати вуха. Коли вони нарешті опиняються вдома, то з полегшенням знову чують здорові гучні голоси. А я і вдома продовжую щосили вслухатись у сипіння. Хотіла б я, щоб у тата був сильний голос і щоби він володів манежем. Бо він усе життя винаймав і сторожував — до того дня, коли державці накреслили на карті лінію і постановили, що тут проляже шосе. Невдовзі тато сторожитиме шосе. З вікна нашого будинку він назиратиме за автівками.

Коли ми перебралися до цього краю, я ще була дитям. Тато запримітив будинок біля манежу. В оголошенні йшлося, що мешкати в ньому можна майже безкоштовно за умови нагляду за місциною. Власник мешкав за кордоном, а з персоналу були тільки тренер і конюх. Невдовзі за порадою тренера тато придбав коня — прекрасного чорного огира на прізвисько Вимисел, і мама взялася вчитися верховій їзді. Вона залишала мене у стодолі під наглядом конюха і вирушала з тренером на щотижневий урок їзди на твердому піску. Тренер був ставним, худорлявим і широким у плечах. Голос він мав звучний і веселий, вправно свистів. Скоро мама могла їздити верхи на прогулянки разом із ним. Оскільки я вимагала, щоб мене брали з собою, він саджав мене поперед себе на шию коня — і ми їхали так до

лісу, де він зсаджував мене і наказував бігом повертатися до манежу. Сам тренер заглиблювався в гущавину, а за ним тупцював Вимисел з мамою. Тренер голосно свистів, і я мала бігти, не зупиняючись, поки чула свист. Коли ж зі звуків лишалося шелестіння вітру у кронах, я вже мала перед очима манеж, і конюх ставив на кухонний стіл склянку теплого молока. Я випивала молоко — і саме повертався тато. Він був на останніх уроках, та навіть не присівши, зазирає до мого портфеля, виймає звідти зошит із завданнями і тицяє мені під ніс. Він робив собі каву і пив її перед вікном, дивлячись убік лісу, де народжувався посмерк, що згодом розповзався по всій землі.

Після домашнього завдання я не мусила чистити стайні — за це конюх отримував платню. Та я ніколи не уникала цього — певно, тому, що саме він турбувався про мене, коли поруч не було мами. З вилами і візком я вправлялася з незвичною для мого віку силою. Коли мама поверталася з прогулянки, я витирала Вимисла. Потім насипала зерна до кам'яної годівниці, що тягнулася вздовж стіни. Конюх неподалік перевертає солому. Тоді йому було двадцять років, він був білявий і червонощокий. Іноді він дивився на мене, не відводячи погляду — ніби ляпаса давав. Завжди з одних і тих самих маніакальних причин. Скажімо, я забувала поставити горнятко з маззю на відведене йому місце чи залишала його відкритим, чи забувала сідло Вимисла надворі, на шворці для білизни, а тим часом насувалася дощова хмара. «Воно наситилось чистим повітрям!» — казала я. А конюх зле зиркає у мій бік. «Якби пішов дощ... Знаєш, скільки коштує таке сідло, з ободком і монограмою твоєї матері ручного шиття? Знаєш, хто подарував їй це сідло, га, знаєш?!» Тоді я волила: «Але ж немає дощу!». А він затято повторював: «Ручного шиття...» — ніби підкреслюючи мою провину. У такі миті мені кортіло вбити його. Та щоби займатися конями, потрібні як мінімум дві людини — а він, як і я, любив коней понад усе. Конюх носив їх не в серці, а між ногами чи в руках — ось чому я кажу, що він цілком міг би цими руками побити мене. Певно, дівчат він також брав між ніг — не до серця.

Я так і не навчилася їздити верхи. Не хотіла. Там, де ми жили, це було все одно що відмовлятися ходити. Мені достатньо було дивитися, як тренер щосереді, щосуботи і щонеділі давав уроки іншим дітям у шоломах і чобітках. Початківців я навчала сідлати коня, авжеж, це я вміла робити майстерно. За іншими ж спостерігала, сидячи край

манежу і дражнячи Тобі краєчком батога. Я вирішила, що їздитиму тільки на Вимислі — однак Вимисел належав не мені.

Натомість Тобі був моїм. Я на власні очі бачила, як одного літнього вечора його у стодолі привела на світ тутешня старенька шавка. Цей фокстер'єр відрізнявся здатністю ніколи не втомлюватись від ігор. Він бігав за мною усюди, спав разом зі мною. Мені подобалося, коли він лизав моє вушко своїм тоненьким гострим язичком, і від лоскоту я так сміялася, так реготала!.. Тепер від нього лишився тільки червоний нашійник. Тобі ніколи не чекав наказів. Так само і я одного чудового дня, ні в кого не питаючи дозволу, залізла на Вимисла — і ми удвох гайнули до лісу.

— Я не чекала на дозвіл... — розповідаю я руйнівникові. Певно, він не зрозумів, бо сприйняв моє бурмотіння за дозвіл рушати далі. Тож обережно натиснув на газ, і ківш здригнувся. Він легко зламав стіни і дозволив небові увійти до того, що ще менше години тому здавалося похмурою печерою. Вимисел свого часу теж намагався. З усіх своїх внутрішніх сил, випнутою могутньою шиєю та великим тілом, напруженим, мов струна, він бився об стіни. Уранці у стайні було повно крові. Коли я про це згадую, то чую шалений цокіт копит, і щось прокидається в моїх грудях, розпускається твердий і болісний пуп'янок. Вимисел живе всередині мене, він б'ється, благає випустити його. Волає: «Я прагну кохання!» — а я німо вслухаюсь у це воання, не розуміючи, ні чого від мене хочуть, ні як випустити коня, ні звідки іде цей зойк. Я — клітка, коробка, скриня, всередині мене темно, всередині задихається чорний красень-огир.

Ми з руйнівником просуваємось уперед, просуваємось без перешкод, успішно, я спостерігаю за падінням стін, не випускаючи з рук червоний нашійник. Іноді я надто сильно сіпаю головою — праворуч-ліворуч! — ніби прагнучи щось забути чи попросити пробачення. Руйнівник кидає на мене стривожені погляди, та потім його очі знову повертаються до роботи: прямо по курсу наступна стіна. Він виструнчується — він знає, що треба робити. Якщо попрошу — він зупинить усе. Та я не вдаюся до дій. Слухаю, як Вимисел безнадійно хропе всередині мене — і з того самого місця долинає і поступово гучнішає голос-шепіт тата. Тоді я прикладаю долоні до грудей, щоби заглушити цей голос, щоби придушити його. Хочу, аби він назавжди замовк, або ж щоби спалахнув, вибухнув і заглушив владно

гуркіт уламків. Однак татів голос шепоче, а Вимисел дедалі б'є копитом у тверду деревину мого серця, і очі мої перетворюються на два озерця солоної і тихої води.

— Це належало Тобі! — Я тицьну зап'ясток руйнівникові під ніс. Він сердиться — один раз він уже зупиняв машину заради нашійника. Тоді я ховаю руки під себе й мовчу. Згадую про шалапуту Тобі, що вирішив побігти за мною до лісу, коли я тайкома осідлала Вимисла — того дня тато був у школі, конюх поїхав до села, а тренер із мамою заховалися десь у будинку. Тобі й зеленої гадки не мав про ліс, він був надто малий і ніхто ще туди його не водив. Коли він кинувся за мною, я не відігнала його, бо намагалася всістися зручніше на спині Вимисла. А ще я подумала: коли щось трапиться, Тобі зможе повернутися до манежу і попередити батьків. Я думала так доти, доки помітила, як необачно він поводитьсь в лісі, ніби досі гасає стодолюю, де можна рити ямки і розкидатись соломкою. Я бачила, що Тобі хотів сподобатися всім, тож незграбно випускав по кілька краплин сечі під кожним деревом, ганявся за зайцями, за найменшої небезпеки ховався за ногами Вимисла, ризикуючи потрапити під копито. І все ж казала собі: коли посутеніє, Тобі мене зігріє... я забула, що достатньо й коня. У Тобі не було потреби. Я хочу сказати, що він був не в моєму серці, а навколо, стрибав довкруг, часом безглуздо. Певно, саме тому у смерку я його вже не бачила. Я довго кричала, гукала, потім ридала, адже мені так подобалось, коли його язичок пестив моє вухо, я любила наші ігри на сні.

Уже пополудні. Стодола лежить. Беремося за комору для сідел. Руйнівник, вочевидь, утомився. «Мала, я погано сплю, — пояснює він. — Уночі відчуваю вібрацію машини в руках, не можу розслабити спину, тож лежу із розплющеними очима. Вслухаюсь у вітер, дивлюся на місяць, щоби забути про знесення, що не відпускає мої голову й руки. О, якби ти знала, мала! Навіть дружина мене не розуміє. Хоче, щоби я спав — та все навколо чинить опір. Я мушу перш заспокоїти денне гудіння. Час від часу допомагає дощ. Дощик — тоненький, достоту твоє волосся, — дзюрчить, стікаючи по вікнах, як і зараз довкола кабіни. Чуєш? Заколисує... Заплющ очі, мала...»

Та я хочу не очі заплющувати, а подих затамовувати. У кабіні бульдозера душно, штучна шкіра сидіння липне до спини, серце тремтить, ніби хоче вистрибнути з грудей, що перетворюються на

землю, труну і порох. Крізь брудне скло небо здається мені купою руїн. Пил від будівельних матеріалів заповнює ніздрі, я задихаюсь, ще раз глибоко вдихну — і все, мені кінець. Де Вимисел? Я не відчуваю його у собі — ніби він дійсно тихо пішов від мене того дня, коли помер. Дайте ж і мені добровільно піти, затиснувши пальцями ніздрі й міцно стиснувши уста...

Я заплющую очі, щоб руйнівник залишив мене у спокої. Шукаю в собі Вимислову ніжну храпу, свіже повітря, що огортало нас після нічної пригоди. Пригадую, як непорушно звисало того вечора гілля високих буків — і це здалося мені добрим знаком: вітер не потурбує листя, не жбурлятиме його, мов відьмак, у морду коню! Край ліса простували двоє старих, які трималися за руки. Розібрати, про що вони говорили, я не могла, та добре чула звуки — інтонації чітко лунали у вечірньому повітрі, завершено й легко, мов нотки осіннього листя або кристалів льоду під час відлиги. Далі я чула тільки цокіт підків Вимисла об кам'янистий шлях — він лунав кришталево, а сонце тим часом сідало й іскрилося в його гриві. Потім запала ніч. Перед нами були лише стежина, чорна, мов небо, та поскрип соснових шишок під копитами Вимисла.

Я загнуждала, та не осідлала коня, сіла «на голе» (так часто кажуть — і вислів чудовий), однак, голе тіло коня не схоже на тіло жінки чи чоловіка, це радше килим із короткого м'якенького смуху, природна виїмка, де легко знайти собі місце і дозволити заколисати себе в такт тихій ході чи рисі. Чи гасали ми з Вимислом у лісі? Принаймні не відразу, навіть якщо коли тренер саджав мене до себе на гніду лошицю на прізвисько Любка, ми катались і риссю, і галопом, однак, тримав він мене міцно. Здається, він полюбив мене, мама навіть трохи ревнувала, і через неї, зрештою, він зсаджував мене край лісу та починав свистіти, поки я бігла до манежу. Якби мами там не було, хтозна, куди ми доїхали б на Любці. Чи на Вимислі, бо належав би він не мамі, а, можливо, мені. Хай там як, а досвід у мене був, тож коли я, відчинивши ворота до стайні, опинилася на спині Вимисла, усе здалося мені простим. Вимисел був значно більшим і ширшим за Любку, словом, зручнішим, а гриву мав таку густу, що, підковзнувшись, я легко могла схопитися за неї і врятуватись. Та я не ковзала. Вимисел ніс мене, мов дорогоцінну ношу — скриню із золотом, фіміамом і миром, достоту як у історії про народження Ісуса,

коли царі-маги навідалися до нього із далекої пустелі, слідуючи за зіркою. Не знаю, чи Вимисел також ішов за зіркою, та анітрохи не сумніваюся, що того дня я була його скарбом. Куди ж він вів мене (хоч я й гадала, буцімто вела його сама)? Коли запала ніч, мені здалося, що він прямує на ледве помітні вогники — то далекі, то близькі, але завжди присутні, невагомі вогники в повітрі. Я вирішила, що то були світляки. Конюх, який часто повертався додому пізно і мав перетнути ліс, щоби дістатися будинку батьків, розповідав мені про світляків. «Одного дня я відведу тебе до світляків, — казав він, — їх треба побачити обов'язково, поки не з'явилося шосе, бо коли гуркотітимуть і сяятимуть машини, світляки вимруть, а з ними, напевно, і деякі інші тварини, скажімо, галатеї (це метелик такий), а ще саламандри, бо живуть вони в дикій твані. А деякі назавжди залишать ці місця, приміром, косулі і борсуки, і сови, що гніздяться в дуплах старих дерев, і кажани, які живуть у гротах. Зникнуть і перелітні птахи, яких світло фар збиватиме з курсу — вони просто не пролітатимуть через ці місця, адже країну повністю обплутають автостради». Конюх виповідав все це мені з обуренням. «Я припну себе ланцюгом до бульдозера, — переконував він, — розрізатиму шини, підкладатиму під колеса бомби. Ти ж допоможеш мені, правда?»

Ясна річ, я казала, що допоможу.

Конюх по-своєму дуже любив ліс, знався на всьому, що гасало, стрибало й тікало, зачувши людину — саме тому я була його спільницею, а не через склянку теплого молока і не через те, що ми працювали разом у стодолі — згрібали солому і гній, сипали овес і наливали свіжу воду, розтирали коням ноги, розчісували їм гриву й хвости, чистили їхній смух, аби він блищав, мов шовковий. Насправді ми були страшенно молодші за моїх батьків, за тренера і далекого власника манежу. Ми були Майбутнім. А у майбутньому ми бачили силу-силенну лук і лісів, птахів і звіру, світляків і саламандр — усього, крім автострадних пустель, де дихати можна хіба «дрібнесенькими частинками» (так поетично висловлювався конюх); та це далеко не золотий пилок, який збирають бджоли й метелики, ні, це геть інші частинки, чорні, отруйні, шкідливі і для людей, і для тварин, хай навіть (тепер це очевидно) людям зовсім байдуже до тварин. «Але що погано для одних — недобре й для інших. Наше здоров'я — це здоров'я всієї планети, — зі знанням справи мудрував конюх, — а планета у нас, як

мені відомо, одна, маленькі зелені чоловічки досі не повідомили нас про існування десь іншої Землі, не такої спаплюженої, як наша». Напоказ неговіркий конюх іноді базікав забагато, часом слова зривалися з його вуст, мов одкровення, та одкровенням це не було — просто він весь час міркував про те, що десь почув або прочитав, про те, що нібито відомо всім, але зарадити цьому не може ніхто.

Поки ми з Вимислом заглиблювались у ліс, я думала про мерехтіння шосе, через яке мусили зникнути світлі цятини, що кружляли круг нас — світляки, комахи, які виробляють світло, дуже вразливі комашки, що потребують свіжого повітря і чистої трави. Світляки — як трясихвістки і солов'ї, які зникли ще до мого народження. Солов'ї заходилися співати, здається, після заходу сонця, наповнювали музикою нічні світи. А світляки наповнюють нічні світи світлом. Але тепер прийшла їхня черга зникати — достоту як щезають зірки, приглушені потужним освітленням, якого так прагнуть люди; зірок більше немає, не буде й гаїв зі світляками, не буде тиші, сповненої співів нічних птахів, не буде нічого, — так думала я, заколисана ходою Вимисла. І дедалі міцніла в рішенні не повертатися до манежу й цивілізації.

Тобі весь цей час гасав навколо, та з сутінками він став обережнішим. А втім, я знала, що він не встоїть перед зайцем чи косулею — так і сталося: Тобі раптом збуджено тьвкнув і кинувся на лови звірини, яку зачув. Я чула, як він віддаляється, гавкаючи, і гукала: «Тобі! Тобі!». Потім я пробувала свиснути, як тренер, та почуття переповнювали мене, свист не виходив, лише щось кволе і негучне, схоже на шепіт. О, як хотілося мені бути донькою тренера, а не мого тата з тоненьким голоском — та що вдієш? Вимисел не ухилився від свого шляху, наполегливо йшов у п'ятьму невидимою стежиною, але мій голос перелякав його, тож він побіг, спершу поволі, потім швидше — і це було так добре, так приємно відчувати вітер, що лоскотав мої очі, витискав із них сльози, які стікали по щоках і зникали в ночі за моєю спиною, вільні й одночасно щасливі сльози; Вимисел мчав галопом, галопом, галопом, через швидкість я прикрила повіки, ми летіли в п'ятьмі, і цей безпечний політ звався Вимислом.

А потім мене охопила втома. Втома від очікування на Тобі, втома від нескінченного гону, втома від Вимисла. Тим часом ґрунт став нерівним, згубним, бракувало ще ногу зламати — маю на увазі ногу

Вимисла, адже мої ноги міцно тулилися до боків коня, я буквально приклеїлася до нього, притулилася до його шиї, охопила її руками, забувши про вуздечку, вудила, повід і решту упряжі, які я приготувала заздалегідь для безпечної їзди. Вимисел раптом зупинився. Ми вийшли на галявину. Сяяв місяць. Світло було майже денним, дерева обступили нас колом, мов стіни круглого храму. Я зійшла з коня, втомлена впала на опале листя — дуже сухе, бо дощу не було давно, — і я спала, поки Вимисел смикав траву; потім і він заснув поруч зі мною.

Ясна річ, наступного ранку, коли ми повернулися неквапною ходою і без Тобі, навколо манежу блимали синіми вогниками поліцейські машини, усюди снували люди в чоботах, уже готові податися на пошуки мене — навіть похнюплений і розгублений конюх вирядився по-бойовому. Він помітив нас перший — око в нього вправне, мов у шуліки, — кинувся до нас, схопив Вимисла за повід, і ми повернулися на подвір'я: принцеса на хвацькому огирі, а поруч паж, і разом утрюх нам було добре, еге ж, та й картинка була прегарна.

Мама волала, тато ридав, тренер, як завжди, ярився. Запитання поліції вирішили залишити на наступний день, мене зачинили в кімнаті, а Вимисла в стайні — на щастя, разом із конюхом. Мені хотілося, щоб конюх прийшов до мене — та інші цього не зрозуміли. А наступного дня прийшла пані з поліції — білява жіночка в щільній уніформі з вогником на лацкані і кашкетом з таким самим вогником. Вона запитала, навіщо я вирушила на коні, хоча, за словами моїх батьків, ніколи раніше не їздила верхи. Зазвичай розпитують батьків, хоча в моєму випадку питати треба було радше у тренера або конюха — вони ж бо знали, як я любила Вимисла. Хай там як, але батьки зненацька зійшлися в усьому — в усьому, що стосувалося мене; певно, завдяки цьому вони помирились. Чи подумала я про дитя в маминому животу? Звісно ж, думала — я відповідала на запитання, як могла, переважно не даючи чітких відповідей, — звісно, дитині, яка мала невдовзі вийти із мами, було що мені повідати; можливо, дитя зверталось б до мене не словами і не сльозами (я згадала, як плакала, коли народилася), а веселим свистом, достоту майбутній уславлений вершник. Проте на ту мить дитя мовчало, не володіючи жодною з мов; із ним була хіба мамина мова — а мама крутилась і все торохтіла, а тато їй заперечував, достоту б мав перед собою відмінницю.

Добре пам'ятаю одне запитання, досить дивне (зважаючи на обставини) запитання милої пані з поліції, якій ми принесли каву — «чорну, будь ласка, я п'ю тільки чорну», сказала вона, і тієї миті слово «чорний» надало мені сил; вона сказала це впевнено, твердо, ніби хотіла пити із чашки ніч, а я, звичайно, згадувала про ніч, нашу з Вимислом ніч у темряві лісу. Отже, дещо дивне запитання, як на мене, другорядне, але, без сумніву, не зовсім безглузде:

— Невже, щоби вийти з дому, обов'язково тікати, як це роблять багато підлітків вашого віку, і чому верхи, не пішки?

— Бо пішки в лісі я вже гуляла... — цілком щиро відказала я.

Тієї миті ми з поліціанткою були тільки вдвох, її чорна кава остигала, батьків попросили побути в іншій кімнаті.

— ...але самій на коні, на Вимислі — це ж інша справа!

Я відчула, що пані з поліції мене зрозуміла, тож запитала, чому коня назвали Вимислом, кому спало на думку так назвати його.

— Не знаю, так його звали, вже коли він прибув до нас, — відповіла я. А втім, це прізвисько личило нашій сімейці, де повно бридких секретів — кінь на ім'я Вимисел.

Та ще я знала — і пані з поліції цього не сказала — що після пішої прогулянки до лісу згадка про ті миті сильніша, ніж прагнення обійняти рідних: танок сонячних променів серед листя раптом хмурніє — і від дивовижних диких позвуків не лишається геть нічого. Коли ти верхи, погляд сягає вище і глибше, загострюється слух — а ще вас двоє, ти не один. І спів птахів тоншає, шерех трави гучнішає, останні дикі яблучка блищать, мов у казці. Така тварина, як Вимисел, обертає ліс на свій внутрішній світ — і все у лісі миттю стає *недосяжним* (сказала б я, якби знала це слово).

— Його так назвали через любов, — зрештою додала я.

Пані з поліції не зрозуміла. Вона різко закрила свій записник і поклала допитові край саме на слові «любов».

Бульдозер і досі працює. Руйнівник тримає мене за руку, та я не рухаюся. Уже деякий час я не дихаю. Я в лісі, на коні, не хочу, щоб ліс і кінь залишали мене, я маю лишатися там якомога довше, поки не станеться те, що має: поки я не пригадаю смерть Вимисла.

Тато принижував мене, коли я повернулася, а в школі перед усіма голосом, який несподівано погучнішав, заявив, що я посеред ночі викрала з манежу найліпшого коня (виявляється, насправді то був його

кінь), що ризикувала в лісі життям — і своїм, і життям Вимисла, не кажучи вже про життя собаки, який так і не повернувся. Усе це не мало значення. Значно страшнішим було моє відчуття провини, коли забрали Вимисла. Бо як підкреслив тато перед натовпом ошелешених школярів, він не терпітиме, щоби донька ховалася в лісі слідом за матір'ю, тому вирішив продати коня! Відтоді мама не їздила верхи. Я бачила, як одного дня тренер потай погладив її по животу — я запам'ятала його довгу м'язисту руку на округлому животі мами; зазвичай він так пестив вагітних лошиць, твердо, впевнено, з виглядом власника.

Вимисла прийшли покупати. Чоловічок був огрядний, мав твідовий кашкет і блискучі чоботи. Він сказав, що кінь добрий, трохи нервовий, але зразково вишколений. Авжеж, Вимисла всьому навчили, він усе знав — чоловічок був задоволений. Дивно, але мене це заспокоїло. Кінь, який знає усе, може іти. Я також знала усе — тому й осідлала його у ніч. Зрештою, манеж мали зносити, тож рано чи пізно ми мушили розлучитися з Вимислом. Чоловічок, здається, мав гроші, про ціну не сперечався й повідомив, що перебудував свої стайні. Оскільки він мешкав на іншому кінці містечка, то сказав також, що мала (себто я) могла б навідуватись до коня, коли захоче — хай тільки не забуває заходити до його особняку по склянку апельсинового соку.

А коли я навідалася до Вимисла, то дізналася, що напередодні він помер і його вже відвезли на шкуродерню. Товстун зі сльозами на очах особисто повів мене до стайні. То була простора добре освітлена будівля, відділена від стодоли високою загорожею, верхня частина якої складалася з горизонтальних смуг з червоного металу; явно дуже дорога загорожа, яку, певно, привезли готовою з Кінного салону у великій чорній вантажівці зі сріблястим ободком. Вимисла під вечір поставили до цієї бездоганної стайні, герметично зачинили двері — ми ніколи не зачиняємо двері до стайні, верхній засув звисає всю ніч — і товстун пішов до ліжка. А наступного дня Вимисла знайшли з ногою, що застрягла між двох металевих смуг — нога трималася на тонкому пасмі шкіри. Похиливши голову, він важко сапав, задихнувшись через надмірне напруження і значну масу свого тіла, що всю ніч залишалось з двома задертими догори ногами. Вимисла довелося добити. Коли прийшла я, на свіжому тиньку стін блищали плями крові, на мокрій

траві лишалися сліди боротьби Вимисла — він прагнув вийти або померти, стрибнувши вгору.

— Добрий був кінь, принцесо, ти його чудово дресирувала... — засопівши, сказав товстун.

Мені ж кортіло крикнути:

— Не я його дресирувала, а тренер! Не я на ньому їздила, а моя мама!

Проте товстун мав рацію. За ту ніч у лісі зі мною на спині кінь навчився всього. А я тієї ночі навчилася любові. І мені вже не треба було ні йти до особняка пити апельсиновий сік, ні робити будь-що інше — уже ніколи.

Руйнівник зупинив машину. Навколо запанувала тиша.

— Дихай, мала, дихай!

Я чула, як дедалі повільніше билося серце, як він віддалявся від мене ходою друга, що залишає вас. Я спостерігала за тим, як він помалу йшов — відлуння розчинялося — спостерігала з гострою цікавістю. Потім моя діафрагма легенько сіпнулась — її струснули проти моєї волі. Повітря наповнювало мене, але руйнівник цього не помічав, йому здавалось, що я померла. Він нахилився наді мною і кулаком ударив мене у сонячне сплетіння, не сильно, але твердо.

— Та дихай же, Господи Боже!

Я розплющую очі. Від манежу нічого не лишилося, тільки купа уламків, а в центрі мене пульсує багряна сонячна хвиля.

— Роботу завершено, — каже руйнівник. З внутрішньої кишені куртки він виймає люстерко, витирає його брудним рукавом і радісно, зі сміхом простягає мені. — Поглянь, — каже він, — твої ніздрі тріпочуть, мов крильця.

Лін, Анакліт, Климент, Сікст, Корнелій і Кипріян

Був Великодній ранок. Наближався кінець століття. Тож кюре, заявивши, що літургію варто пристосувати до нових часів, роздавав причастя у вигляді духмяних булочок, які передавали по рядах, достоту на пікніку. Окрушини вкривали одяг і підлогу. У вступі кюре завбачливо зауважив, що прибирати віником крихти після служби — аж ніяк не блюзнірство, так Ісус буде в усьому, навіть у хмаринках пилку і дорожнього пилу, тож навіть найменша порошокінка буде гідною освяченого хлібця і будь-яка ділянка землі гідно зможе прийняти згодом наш попіл.

Не в змозі бути похованим, як граф Толстой, під пагорбом-клумбою (таку розкіш можуть дозволити собі лише генії і пси), Ігнатій наполягав на тому, щоб тіло його, коли настане належна мить, поклали до освяченої землі, а не спалили і розвіяли над газоном. І все ж він, як і всі, з'їв свою часточку тіла Христового — складно було уявляти булочку без шинки, сиру і листка салату. Певно, саме з цього сміялися хлопчачки, брудними пальцями відламуючи від Ісуса. Ігнатія обурювало, що тіло Христове має гріховну видовжену форму, що складається воно з хрусткої скоринки та м'якушу, який невдовзі засохне, а отже завтра, позаяк іншу їжу не посвятили, на причасті доведеться хрумтити сухариками — зазвичай таку потраву кидають курям. Можливо, після свята залишки віддадуть до найближчої пташні — якраз до його ферми, що прилягає до церкви. Бо якщо продовжити логіку кюре, то чим шлунок курки гірший за людський, чому б і курці не причаститися тілом Христовим?!

Ігнатію огидно було спостерігати за тим, як численні пальці рвали тіло Христове, огидно від самої думки, що доведеться ковтати не кругленьку чистеньку проскурку (одну на кожного вірянина), а шматки

після йолопів, які хтиво жували. Еге ж, хіть — саме вона проступала посмішками на обличчях чоловіків, коли вони простягали тіло Христове жінкам, саме через неї жінки приймали хліб, червоніючи, а хлопчиська змовницьки і безсоромно перезиралися.

Господи святий, Ти, що у вишніх живеш і на смиренних споглядаєш, і всевидячим оком твоїм на все творіння глядиш, Тобі приклонили ми шию душі і тіла, і Тобі молимося: Святий святих, простягни руку твою невидиму зі святого місця прожиття твого і благослови всіх нас; і якщо ми чимсь згрішили, волею або неволею, як благий і чоловіколюбець Бог прости, даруючи нам земні й надземні твої блага.

Молитва, що постала внаслідок давньої традиції, глибока ритмічна медитація, диво пристосування до всіх мов світу — на думку кюре, вона теж була приречена на зникнення. Тож він, як міг, скоротив-скалічив її, перетворивши на моралізаторську псевдо-теологію, послаблену постійною потребою в «конкретних прикладах», до яких така ласа тутешня громада: порядні містяни, які набудували вілл на старовинних орних землях, селяни, які здичавіли через споживання телешоу двічі на день, діти перших і діти других, пересичені нашвидкуруч зліпленою літургією; вони хихотіли, як і діти раніше, задовго до них — але вже без пошани і страху. Усі ці люди, які, підсміюючись, частувалися тілом Христовим, не мали ні сподівань, ні турбот, про які розводився кюре. Тож він зламав літургії хребта, подрібнивши її на згодливі зауваження, замінивши її на щоденну промову, звідки виключив такі слова, як «прокляття», «обрані» і «служителі», виключив саму думку про провину та особисту заслугу, про покірність вищому ладу; усе це вважалося застарілим і відсилало до давно забутих «святих апостолів і мучеників Петра і Павла, Андрія, Якова й Іоанна, Фоми, Якова і Філіпа, Варфоломія і Матвія, Симона і Юди, Ліна, Анакліта, Климента, Сікста, Корнелія і Кипріяна, Лаврентія, Хрисогона, Івана і Павла, Косми і Даміана й усіх інших святих». Ігнатій був змушений сам із трудом і ледве стриманою люттю вичитувати в молитовнику оригінальний текст.

Коли всі вийшли зі служби, і католики вітали одне одного зі словами «Христос воскрес!» — на православний штиб, ніби підганяючи екуменізм і єднання церкви, — згорьований Ігнатій уявляв, як на Вознесіння куштуватимуть Христа у вигляді круасанів, а на

Трійцю — у вигляді пончиків з шоколадом. Ігнатій не привітав нікого і вирішив негайно йти до лісу.

Навпроти церкви, по інший бік шляху, починався ліс, який належав родині Ігнатія вже п'ять поколінь. Просторе дрібнолісся з подекуди високими могутніми деревами — іноді їхнє природне правильне розташування справляло враження алеї біля королівського палацу. Зазвичай такі алеї ведуть не до замків, а до інших шляхів, що виводять на дрібноліс і так далі, до безкінечності, без жодної мети, просто змінюючи однакові краєвиди.

На огорожі, що відділяла дорогу від лісу, стояла табличка: «Приватна власність, заходити суворо заборонено!». Вийшовши зі служби, Ігнатій ні на кого не глянув і заглибився в ліс. Він сумнівався, що хтось дивився в його бік, тож зачинив огорожу, не озираючись, просто простягнувши руку. Людям, що купчилися на ганку церкви, здалося, що табличка «Приватна власність, заходити суворо заборонено!» висіла в нього на спині.

Перед Ігнатієм постав вибір. Стежка, що спускалась униз, губилась у сутінку. Стежка, що дерлась угору, тягнулася вздовж луки й купалась у світлі. На луці паслися ялівки Ігнатія. Він уявляв, як вони лежали й жували, і розумів, що заради нього вони вже не встануть на ноги, як і віряни вже не підводяться під час меси для піднесення дарів. Раніше ялівки ступали за ним уздовж загорожі. Справді, їх довго не відлучали від матерів, щоби за короткий термін виростити якомога більше м'яса. Їх залишали ссати молоко і рости, а потім вони самі давали молоко, багато молока, переживали чимало зим і літ — і до поважного віку відгукувались на прізвиська. За цей час у череді виникла своя ієрархія: після коротких і жорстоких сутичок найвойовничіша і найметикуватіша ялівка очолювала череду. Тепер вони скидалися на покинутих дітлахів, яких замкнули в порожній кімнаті без іграшок і можливості контакту із зовнішнім світом. І якщо ялівок годували ліпше, аніж сиріт у Румунії чи Росії, що їх ми часто бачимо в телепередачах, якщо на цій стадії їхній погляд був іще не таким нестерпним, то це лише тому, що їх тримали, аби невдовзі з'їсти.

Так думав Ігнатій, спускаючись стежкою вниз. Ішов він гнівно, уважно дивився під ноги. На поверхні трава була сухою, бо сонце висмоктало всю росу. Але там, де трава витикалася з-під землі, зберігалась волога. На півшляху від сухих кінчиків до вологої основи

павучки зліпили зі своєї білої слини кульку, повну яєць. Яєць у цьому коконі не менше, ніж святих на небі, — подумав Ігнатій. І забубонів забуту літанію: «Симон і Юда, Лін, Анакліт, Климент, Сікст, Корнелій і Кипріян...». Кожен крок позначав одне ймення, і поступово ритм старовинної молитви присоромив гнів, ніби вибілів, перетворивши на ніжну збиту масу яєчних білків, чистий сніжок, що летить за вітром і ніби ховає в собі щось довгоочікуване, пуп'янки, які скоро розпустяться. Тільки тоді Ігнатій вирішив підняти очі.

Кусливе квітневе сонечко своїм промінням ніби вирізало ділянки стежини. І в цих плямах світла Ігнатій помітив пасма жовтої вовни, які що далі, то густіше звисали з найнижчих гілок. Пасма висіли всюди, цих решток гри — минулої чи майбутньої — було розпачливо багато. Вони позначали кожне дерево, кожен кущ, чіплялися за гілки настирливо, ніби слід, який навмисно прокладено для малят чи хворих на голову. Ігнатій відчув повернення гніву. Певно, діти зайшли до його лісу, знехтувавши табличкою і заохочувані батьками — з тих, які твердять «природа для всіх», але й зеленої думки не мають про те, скільки коштує все це утримувати; вони ніколи годинами не тримали в руках ні косарку, ні сокиру, ніколи не обтесували, не склали дрова до купи, не спалювали листя і гілля, не перевозили його кудись, ніколи не вимірювали на око, рубаючи на оцупку, дровенята на розпал, не вирубали місце для нових посадок, не фарбували крайці гілочок молодих ялин, щоб захистити їх від зайців, не спостерігали за повільною смертю — у роки посухи — верхівок старезних дубів, а під час бур — за падінням останніх високих сосон; вони хочуть користуватися, насолоджуватися, не забруднивши рук, не знаючи страху, не думаючи наперед, нічим не жертвуючи й нічого не сіючи. Ці люди, — думав Ігнатій, — не просто незаконно користуються моєю власністю, а ще й своїх дітей мають за дебілів, яким увесь час треба нагадувати, куди йти. Що й казати, такі вони, ігри кінця століття, — зі стовпчиками, мов на автостраді!

Ігнатій вирішив прибрати всі пасма. Майнула думка, що, певно, гру тільки планують, що дітки нічого не знайдуть, їхні матері пошкодують за своїми марними зусиллями й даремно витраченою вовною. Так їм і треба! А якщо гра вже була, то тим паче слід позбутися пасем. Через удавану пристойність ніхто не прийде збирати ці похмурі ознаки.

Висітимуть вони так аж до наступної весни, сплутуючи і раннячі гілочки.

Вовну дійсно сплели дуже ретельно, ніби, готуючи гру і проникнувши сюди потай, намагалися позначити кожне дерево. Ігнатієві важко давалося відривати пасмо від пасма. Доводилося відламувати кінчики гілок. Саме там пуп'яніли молоді бруньки.

Ігнатій став обрізати гілочку за гілочкою, кожну називаючи іменем святого: «Симон і Юда, Лін, Анакліт, Климент, Сікст, Корнелій і Кипріян...». Так старий робив свою справу. В його руках було повно молодих гілочок і бруньок — таких маленьких, що навіть на зуб їх не можна було покласти, аби скуштувати гіркого смаку. З цього можна було розпалити веселе багаття. Та він не мав чим. Тож Ігнатій ішов, тримаючи в руках перед собою вовняні пасма і гілля. Квітневий вітер і судоми м'язів віддавали болем у руках. Сік, стікаючи з надрізів на гілках, твердів і зупинявся на бруньках.

Зненацька Ігнатія охопило бажання позбутися мертвого дерева, що відтягувало йому руки. Усе це варто було б кинути — але куди? Не до свого ж лісу! Кудись подалі, де вже набралось сміття — на пагорбі навпроти, неподалік від Санта-Фе.

Коли влітку Ігнатій стояв на другому поверсі клуні, чекаючи, коли йому вилами подадуть сіно, то вдалині, по інший бік лісу, він міг бачити манеж Санта-Фе. Належав манеж такому собі Чарльзу Бронсону. Одягнений, мов оперетковий ковбой, у штани і куртку з торочками, шкіряний капелюх, остроги у формі зірок, Бронсон вів за собою шерэг із двадцяти п'яти коней різного віку і габаритів з вершниками різного віку і габаритів. Під час спусків, коли морда кожного коня втикалась у хвіст того, хто був попереду, він вигукував «ю-ю!»; замість підохочувати коней, справляло враження кавалькади на дні каньйону в Колорадо. Бронсон оселився в цих краях разом з останньою хвилиною містян — саме їм він і пропонував прогулянки на задалегідь осідланих конях, чий смух не знав, що таке щітка. Цим недільним вершникам, які не підозрювали, що за їхніми спинами липкі від бруду хвости відчайдушно і марно відганяли кусючих мух, здавалося, що їхні душі рухаються в унісон з «ю-ю!» і орлиним профілем, який десь далеко попереду гордо врізався у вітерець. Тож коли їм траплявся перехожий, вони пихато піднімали голови. Коли ж дядечко Ігнатій стрічав їх на спуску, то сходяв край шляху і ввічливо

кивав їм, добре знаючи, чого вартий останній вершник на брудному коні — достоту той, хто сидить на останній лавці у церкві: ні вітання випадкового перехожого, ні частування проскуркою не запалюють у погляді життя.

Довкола манежу Чарльза Бронсона стелилося поле, завалене різноманітним сміттям — пивні бляшанки, пластикові торбинки, пробитий бак, а перед входом пишалася купа гною, звідки аж на дорогу цідилася нудотна чорна рідина. Псюри з лискучим смухом люто гавкали, переслідуючи перехожих. Гофрована бляха вкривала дах стаєнь, і влітку сонце накаляло її добіла, а у старому трейлері зберігали знаряддя. Місця для роботи просто не існувало, учення Бронсона складалося з крутих спусків і блукання стежками, деякі (Бронсон знав, що під час недільної меси він не ризикував зустріти дядька) пролягали через ліс Ігнатія. Принаймні Ігнатій підозрював це, роздивляючись сліди копит у найвіддаленішій частині лісу та підозрілий осип край струмка. На гарячому він вершників ніколи не ловив. Він уже обмірковував можливість прокласти під гумусом кілька метрів іржавого і непотрібного колючого дроту, але відмовився від ідеї, згадавши про косуль.

Ігнатій з купою хмизу прямував убік манежу. Час від часу одна з гілочок з жовтим пасмом падала, він нахилився і підбирав її обережно, не піддаючи небезпеці решту ноші. Коли він дійшов до Санта-Фе, то вирішив залишити все за старою огорожею. Та він був на виду і подумав, що з манежу його можуть побачити. Тож Ігнатій пройшов повз стайні, повз купу гною, повз трейлер — очима шукаючи місце, де потайки можна було залишити свій тягар.

Аж раптом з'явилися коні. На чолі кавалькади, хвацько пританцьовуючи, пишався Бронсон. Тонкі вуста і підстрижені вуса надавала його обличчю жорстокого виразу. Він зирнув на Ігнатія та жовту вовняну купу і обернувся до решти вершників. «Перехожий!» — гаркнув він зично. «Перехожий! Перехожий!» — перегукнулись вершники, озирнувшись назад. Старий почекав, поки всі проїдуть, — і пішов далі неспішним кроком, відчуваючи, як терпнули руки і пальці. Щойно манеж зник за одним з пагорбів, Ігнатій помітив вал, де можна було позбутися ноші. Він побачив покатий схил, що неначе обтікав конусоподібну гірку, і попрямував туди. Ігнатію не давала спокою думка, що його зауважать, тож він швидко обома руками пожбури-

купу хмизу і вовни, що лягла на вкритий рослинністю конус, мов капелюх на голову. Потім він розвернувся і почвалав до лісу.

Мурахи працювали з самого світання. Вони нападали на гусінь і черв'яків, шматували їх, по шматочках переносили значно більших і важчих за себе комах до мурашника. Хтось обмацував тлей вусиками, щоби зібрати мед, а інші паралізували їх кислотою і потім їли. Мурахи збиралися по двоє, щоби підняти важке зерно. Вони чистили галереї мурашника, годували свою королеву, прибирали з-під неї яйця, розкладали їх по численних камерах, мили і пестили личинок та їхні вусики, підгодовували їх солодким медом. Якщо температура протягом дня змінювалась, вони перетягували личинок. Деякі з мурах мали сторожити вхідну браму, через яку без упину заходили й виходили робітники. Інші мурахи цього сонячного дня наприкінці зими непорушно сиділи на верхівці конуса, зібравшись у темні плями — так вони нагрівали мурашник і давали сили усім, хто працював усередині. Певно, папи Лін, Анакліт, Климент, Сікст, Корнелій і Кипріян так само збирали всіх на молитву, аби наситити вірою світ. Мурашник був такий великий, що майже зливався з пагорбом, скидаючись радше на земляний пригорок. Мурахи склали його так майстерно, що жоден порив вітру не відірвав би від нього ані патичка! Ґрунт довкола мурашника бринів від невтомного руху комах, і мертве листя довкола співало шурхотом. Упродовж чверті століття змінювалися покоління мурах — вони боролися за виживання з покорою, гідною всіх святих, яких згадували в молитві, і завзяттям, достоту Ігнатій, який терпляче піклувався про дерева, що йому залишили предки. Ніхто ніколи їх не турбував — хіба зелена жовна, що час від часу снідала кількома шерегами робітників. Утім люди працю мурах не помічали.

Поки Ігнатій неквапом піднімався стежкою до ферми, діти бігли дорогою до Санта-Фе з торбинками, повними моркви і шматочків цукру. Вони хотіли погодувати коней, коли ті повернуться з прогулянки. Дітям кортіло почути заливистий сміх їхнього приятеля Чарльза Бронсона та пограти в манежі — адже він їм обіцяв! — тож вони бігли, не озираючись.

Раптом хтось із них краєм ока зауважив дещо незвичне: на верхівці пригорка шелестіли пасма жовтої вовни. Діти підійшли ближче й побачили, що вовна вкривала складений із гілочок конус, де сновигали тисячі мурах.

Неймовірно відкриття! Дітлахи стали виймати шматки цукру й тицяти їх до мурашника, радіючи стривоженому сновиганню комах, які дрібніли цукор на крихти і тягнули до підземних галерей, утворюючи живий білосніжний килим. Тоді діти вирішили подивитися, куди ж комахи несли крихтини. Цупкими гілками вони штрикали мурашник у м'яке нутро. Діти крутили гілками, відкриваючи тоненькі переходи і галереї з прозорими яєчками — нажахані мурахи рятували їх, спускали униз, і невдовзі уся земля навколо роїлася сірими тільцями. З кожним рухом гілки втрачалася важка праця одного-двох років, і десятки робітників, падаючи на спину і скручуючись, випускали дух. Решта щодоху шелестіла ніжками по землі, наповнюючи її тривожним ритмом. Соснові голки, що тепер безладно вкривали ґрунт, усотували ці хвилі люті і зникали під землею — і що більших руйнувань зазнавав мурашник, то більше гніву і страху вбирала земля. І поки жовта вовна змішувалася з лісовим перегноєм, діти радісно верещали, переможно піднімаючи свої дрючки до неба.

А на протилежному пагорбі Ігнатій пнувся стежкою, яка належала йому, міркуючи в такт крокам. «Корнелій і Кипріян, Лаврентій, Хрисогон, Іван і Павло, Косма і Даміан...» На свіжих зламах віття, позбавлених пасем вовни, виблискувало сім'я.

Улісс

Тарілки — сині. Насичений променистий синій колір. Дрібний узор у тон. Кожна — особлива: на деяких мотив проступає чітко, на інших він практично непомітний, зливається з кольором. Заплатила я за тарілки недорого — у крамниці «Оксфам» їх виставили зі знижкою: неповний набір, не шість, не дванадцять, не десять, лише п'ять великих і чотири маленькі тарілки; тож, запросити можна не більше двох осіб — якщо не рахувати мене і Зорана.

Коли ми зустрілись, у нього було багато різних тарілок, які залишилися після розлучення: певно, вони з дружиною їх ділили або ж потрощили чимало під час сварок. Склянки також належали до різних наборів — різної висоти склянки для води і для соку, кілька пивних кухлів з різними логотипами: «Leffe», «Chouffe», «Orval», «Affligem»; келихи на високих ніжках, п'ять високих, сім низеньких, а ще два келиха для шампанського. У «Ікеї» я придбала коробку з шістьма елегантними бокалами-флейтами — треба ж було якось прийняти професора Меєра з дружиною; це найменше, що я могла зробити, бо знала: вони принесуть пляшку чогось, може, навіть ігристого; і все ж, аби не переживати, сама купила пляшку справжнього шампанського.

Учора, коли я їхала до Зорана сільським шляхом, то загальмувала, зауваживши їжака. Зовсім юного їжачка, певно, ще недосвідченого — він квапився кудись по асфальту, радіючи шляху вільнішому, ніж звичні для нього луки з дикими травами. Їжачок біг просто на мене — а я їхала зі швидкістю п'ятдесят кілометрів на годину; він рухався не швидше, ніж один кілометр на годину, хоч і явно поспішав. Зупинившись, я з подивом зауважила, що лапки у квапливого їжачка були високі й тоненькі. Я увімкнула фари далекого освітлення й узяла їжака на руки, ризикуючи обдерти долоні. Їжак миттю згорнувся в клубок, склав і заховав лапки і мордочку; він повністю умістився у мене на долоні — і я відчувала, що колючки в нього ще м'якенькі.

Ліворуч від дороги я зауважила луку з коровами. Праворуч — невеличку парковку перед давнім відреставрованим млином, відкритим для візитів у вихідні, а нині зачиненим. Я вирушила на пошуки безпечної місцини для їжачка — і побачила на стоянці авто. А неподалік від авта, у траві раювали троє, руками дістаючи із великої спільної миски щось подібне до рису. Чоловік, жінка і дівчина; останні були вдягнені в хіджаби. Для села, де радше трапляться голландці у відпустці чи тутешні, які нашвидку перекушують під млином і повертаються додому, це зовсім незвично.

Я не привіталася — мені здалося, що вони воліли б не бути поміченими, — просто поклала їжачка неподалік, під кущем. Зовсім поруч починалося кукурудзяне поле — напевно, вороже середовище для тварини, що звикла до свіжих трав. Їжак непорушною кулькою сидів під кущем. Колючки ворушились у такт настрашеного серцебиття, він скидався на морського їжака з астмою. Я пішла, згадуючи море і наївних морських їжаків, які влітку сотнями гинуть під колесами.

Минулої ночі, коли я звично мучилась від безсоння, я не могла відігнати думку, чи правильно було залишати їжачка там, біля небезпечної кукурудзи, чи не вибіжить він і не попрямує назад, на дорогу? Згадувала я і корів по той бік дороги. Коли я була маленька, то селяни розповідали, буцімто вночі їжаки ссуть із вимені. Чи не спаде їжаківі на думку згубна ідея знову перетнути дорогу в пошуках коров'ячого соска? Ліпше я піднялася б написом і поклала б його біля череди. А ще — дедалі відчуваючи провину — я міркувала, чи жінки в хіджабах не злякалися їжачка (певно, таку тварину вони бачили вперше в житті) і чи чоловік, який був із ними, не заподіяв їжаківі зла. А може, тварина була дуже впертою, тож миттю повернулася до напрямку, який обрала до зустрічі зі мною, попри далекий шлях і безпеку. Словом, я ототожнювала тваринку з собою: вона постійно квапилася до мети (але якої?!), а життя тим часом постійно ставило її в потенційно небезпечні умови.

Маленька тварина з сімейства *Erinaceus europaeus* (таку назву підказав мені інтернет) не йде мені з голови, поки я готую вечерю, гідну професора Меєра. Давніше Зоран був його асистентом — до того, як гучно грюкнув за собою дверима; «збіговисько пинд», за його висловом — звісна річ, окрім професора Меєра. З-поміж викладачів

Меєр був найліпшим — так само і Зорана любили всі, а тепер його люблю тільки я, певно, я припізналася чи, радше, як завжди, явилась невчасно.

Я знаю, що маю робити: прибрати в кімнаті, накрити стіл, приготувати смачну вечерю і створити для всіх атмосферу, зокрема для Зорана, який довгий час заспокоювався в теплій ванні — усе відбувається, немов від помаху руки, саме по собі. У мене вже був чоловік — тому цей шлях здається мені простим і рівним. Життя змінилося — рефлекси лишилися ті самі.

— Допомогти? Що ще треба зробити? — запитує ще мокрий і вже причесаний Зоран, неквапно виходячи з ванної. Встояти неможливо.

— Дякую! Якщо хочеш, можеш пройтися з пилососом по вітальні.

— Ти ж не думаєш, що вони видивлятимуться порохи під меблями! — кидає Зоран, хапаючи пульт. Час для новин.

Я не відповіла нічого, з ностальгією згадуючи час, коли Брюно допомагав мені прибирати в будинку перед приходом гостей, навіть якщо мені більше до вподоби гості Зорана — вони значно відрізняються від тих, кого Брюно запрошував від нашого імені, його імені й мого, «моєї жінки», за його висловом. Зоран же насмішкувато каже «моя наречена». Ви не почуєте від нього «моя супутниця», зрештою, живемо ми окремо — і він регулярно мені про це нагадує, заявляючи, що доведеться обрати для спільного життя іншу жінку. Часом він стверджує, що ця інша вже існує в його житті.

Повертаючись до питання порохів у помешканні Зорана, зізнаюся: я люблю приймати гостей у чистій хаті. Раз я була у Меєрів, і мені відомо, як у них бездоганно чисто, немає жодного запаху, крім легкого інтер'єрного аромату. А у Зорана віддає пліснявою, хоч я потайки і провітрюю помешкання та дорогою до нього обов'язково складаю із квітів букет. Улітку я звертаю на другорядні шляхи і зупиняюся, щоби нарвати польових квітів і погомоніти з коровами, які зацікавлено й довірливо йдуть мені назустріч — достоту як я, коли з'являються гості.

У двері дзвонять. Зоран вимикає телевізор і йде відчиняти Меєрам, прибравши мою подобу — зацікавлену і довірливу водночас. Трохи пізніше, у вітальні, я насолоджуюсь жартами і дотепними ідеями Зорана, який веде бесіду з професором Меєром — дуель справжніх інтелектуалів! А ми, жінки, сидимо нишком, переводимо погляди з одного на другого з удаваною покорою — буцімто ми дуже уважно все

слухаємо і так заохочуємо розмову, хоча насправді тихо радіємо разом, що чоловіки вкотре займаються собою самі, залишивши нас, що дає скромним жіночим голівкам змогу поринути у свої туманні думки.

Мені подобається уявляти, що я чиясь дружина, а не кочова самиця, яка мандрує з однокімнатної квартири щойно розлученої пані до будинку коханого чоловіка. Я могла б стати Зоранові за законну дружину, жити з ним тут постійно — та я не впевнена, що він цього хоче насправді. Я нерідко викидаю все зі своєї квартири, тікаю з неї, тимчасом як Зоран дійсно живе у своєму будинку, працює тут; стіни помешкання просякнуті духом його щоденних солдатських звичок. До моїх пропозицій на кшталт «нумо ладнати наше гніздечко!» він ставиться дуже терпимо. Я на власний розсуд розбила садок — в'юнкий трояндовий кущ, півонії і самшит, — перефарбувала стіни спальні у свій улюблений колір і прикрасила вітальню барвистим килимком. А згодом придбала сині тарілки — ця покупка відкрила період «офіційних візитів». Із тарілками все раптом стало «справжнім», ми вже не грались у спільне життя, достоту дівчатка в ляльок; ішлося про нову пару зі спільним посудом, про «нормальну» пару. Атож, я подібна до їжачка, що кудись квапиться рішуче й енергійно — нарешті він знайшов дорогу, свій прямий шлях.

На жаль, голос на задньому тлі наполягає, що я не створена для нормального подружнього життя і прямих шляхів. Того єдиного разу, коли я запропонувала Зорану остаточно облаштуватись у нього, він відповів жваво — певно, занадто жваво: «Тобі добре відомо — ти кочівниця, тобі буде тісно на одному місці». Зоран не вжив слів «непоследовна» чи «непостійна», які лунають, коли я зрідка чиню опір його бажанням — того разу він ужив гарне, шляхетне слово. Кочівниця.

Я збентежено обмірковую це, а тим часом Зоран і професор Меєр згадують про ті часи, коли Зоран був найліпшим студентом на курсі, про дивовижно вродливих дівчат і спільну поїздку до Колумбійського університету на конференцію, присвячену Джеймсу Джойсу.

— А пам'ятаєш, як ти втік із секційного засідання і пішов на концерт «Пінк Флойд»? А я залишився перед напівпорожньою злою!

— Збіговисько пришелепуватих стариганів! — з холодною люттю, що так йому личить, кинув Зоран.

Я слухала, як вони сміялись — о, які фантастично прекрасні часи! — і згадувала, що того року була в Лурді з католицькою місією медсестер. Тоді я носила білий халат і страждала на безсоння і хронічний острах; закохалась у санітара — як і я, волонтера і, ніби щоби посилити випадковий збіг, також студента-філолога. На зворотному шляху в поїзді я підставила обличчя вітру (тоді вікна в потягах відчиняли легко) і відчувала на щоках холодні сльози — а він із іншого вікна усміхався милому краєвиду. На потилиці мій санітар мав родиму пляму, а його шкіра скидалась на порцеляну. Я ніколи не забуду його профіль — він назавжди зі мною в коридорах поїзда, на тлі блакитного неба, лісів і полів.

Тоді кохання здавалось мені безнадійною справою — певно, нині це не змінилось. Хай там як, а Зоран дуже схожий — принаймні якщо вірити фотографіям з конференції по Джойсу та з концерту «Пінк Флойд» — на санітара із Лурда. Мій типаж: стрункий, шляхетні руки, густе волосся та ясні очі. Згодом Зоран набрав маси, а замість колишньої кучми мав удосталь кучерів на потилиці та залисини на скронях. Щодо мене, попри бездоганну фізичну форму, у своєму віці мені не варто сподіватися знайти чоловіка одночасно розумного, позбавленого втрати волосся й відносно худого. Що ж, за всіх часів дрібні деталі зводили на пси нашвидкуруч зведені ідеали. Коли ви юні й прекрасні, хтось один не хоче приймати кохання, а значно пізніше, коли нарешті кортить кохати й отримувати кохання навзаєм, хтось із двох має забагато зайвих кілограмів.

— Допомогти вам на кухні?

Я аж підскочила. Мадам Меєр люб'язно вивчала мене своїми темними очима.

Тож ми пішли на кухню під приводом перевірити страви, а коли повернулися до вітальні, розмова оберталась навколо «Улісса» Джойса — зазвичай я уникаю цієї теми, що здається мені непростою. Авжеж, каверзною, наїжаченою — достоту голки тварини, яку не знаєш, з якого боку схопити; з книжками таке трапляється теж. Тож я весь час ходила з вітальні до кухні і назад у супроводі мадам Меєр, яка наполягала на своїй допомозі. Я не змогла бути з нею надто відвертою, аби звіритись ні у своїх пригодах, пов'язаних із «Уліссом», ні в інших дивних віхах мого життя. Тож я мовчки нарізала м'ясо і розкладала його на таці, а мадам Меєр мовчки струшувала салат.

— Як там ваша свекруха? — раптом спитала вона.

Чому майже незнайома мені жінка розпитує мене про свекруху? Авжеж, у мене була свекруха — і я її дуже любила, та вона зникла з мого життя після розлучення з Брюно.

Зненацька мене осяяло: мадам Меєр мала на увазі матір Зорана. І ця помилка — зрештою, як і всі помилки — мала цілком зрозуміле підґрунтя: ми із Зораном дедалі більше скидалися на «нормальну» пару, зокрема сьогодні, коли наше спільне життя вийшло на денне світло під час майже офіційної вечері з новими синіми тарілками. Тому для Меєрів моєю свекрухою була мати не мого колишнього чоловіка, а мати Зорана. І цей очевидний факт налякав мене. Надто швидко стрибнула я в незвідане. Зоранову матір я ніколи не бачила. Із загадкових причин він не знайомив нас. Західна жінка може мати спершу чоловіка, потім коханця, а то і обох разом — але двох свекрух вона мати не може. Подвійне життя вже само по собі украй ризиковане, а дві свекрухи — це самогубство. Запитання, подібне до того, яке поставила мені дружина професора Меєра, жінкам ставлять часто. Таке враження, ніби жінки мусять невпинно спостерігати за всім своїм оточенням. «Як там ваша свекруха?» — це не запитання, а ТЕСТ на альтруїзм кандидатки на дружину, скажімо, гарного і розумного чоловіка, який свого часу відвідав конференцію по Джойсу в Колумбійському університеті.

Спогад перший: побіжна згадка на одній із лекцій. Тендітний сутулий професор у центрі уваги, я сиджу, заховавшись від усіх, на гальорці, я закохана в нього, у його замріяний погляд, у його дивну поставу розгубленого татуса, його ерудиція, інтелігентність і досвід здаються мені бездоганними. «Моя вам порада — прочитайте “Улісса” Джойса...» Я швиденько занотуюю — великі літери ніби переповнюють мене і вихлюпуються назовні.

Трохи згодом я, серед інших книжок, в університетській бібліотеці зазираю і до «Улісса». Ми маємо прочитати Петрарку, Боккаччо, Данте, Сервантеса, Макіавеллі, Шекспіра, Свіфта, Стерна, Гете, Новаліса, Кафку... Кілька студентів (я серед них) беруть на себе небезпечне завдання: кожен готує лекцію із програми та роздає її наприкінці семестру в аудиторії, щоби заспокоїти старенького професора. Я обираю Толстого, тож читаю всього Толстого, а ще есе Бердяєва про Толстого. Часу обмаль, тож мій опус пропускають, і

професор великодушно погоджується прийняти його замість іспиту. Мене мають питати про Толстого, — думаю я, з полегшенням повертаючи «Улісса» на його місце в бібліотеці. Я недовчила. Уперше і востаннє в житті. В усьому іншому я була зразковою студенткою і дозволяла собі дуже помірковані витівки.

Спогад другий. Іспит. Спідниця правильної довжини. Строгий чорний пуловер. І запитання професора: «Розкажіть мені про «Улісса». Попереду ще чотири роки в університеті, сотні годин навчання, чимало приємних і неприємних зустрічей з викладачами... Загострений ніс, мляві повіки й рідке волосся обожнюваного професора просто біля мого обличчя. І наказ, виконати який неможливо:

— Розкажіть мені про «Улісса».

Я ціпенію, ніби поволі падаю до прірви.

Минає декілька секунд — ціла вічність — і я вичавлюю з себе:

— Вибачте... ви збиралися... питати мене про Толстого...

Він дивиться на мене уважно. Трохи вагається. Під млявими повіками спалахує жвавий погляд.

— Розкажіть мені про Толстого.

І я виринаю з туману, мій розум тріумфує, я вправно все викладаю, несусь, мов запряг коней, залишаючи глибокий слід у снігу, бездоганно накреслюю складні конструкції, вчасно посилаюся на працю Бердяєва. Толстой рятує мене, Толстой воскрешає мене!

— Мої вітання, мадемуазель!

О професоре із загостреним носом і потаємним життям, о майстре, здатний дотримуватись обіцянок, — хто ви такий?! Великий учитель, який проповідує Літературу, достоту релігію? Чи бібліотечний щур, надто обмежений і покірливий, щоб опиратися паніці невідомої студентки?

А Джойс? Він хто? Шахрай чи геній?

Через десять років я купую «Улісса» і беруся читати. Ми з Брюно відпочиваємо в Кассісі. У численних бухточках почервонілі тіла щиро віддаються нудизму — Брюно це страшенно подобається: роздивляти і відчувати погляди на собі. Я сором'язливо супроводжую його, вперто залишаючись у купальнику.

Середземне море, як і передбачалося, вражає блакиттю, Джойс здається генієм, а я не розумію нічого. І все ж перші рядки захоплюють: Дублінська бухта мерехтить, Стівен Дедалус стоїть на

пірсі, обговорює з друзями Гамлета, їхня розмова вишукана, краєвид навколо також — удалині темний ліс, поруч висока вежа, хмара поволі закриває собою сонце; це Ірландія, холодна і дика Ірландія — я полюбила її, коли студенткою їздила туди на мовні стажування. Джойс мав стати стажуванням для мене. Я мусила б зазирати до спеціального джойсівського словничка, досліджувати джойсівську граматику, розпитувати тамтешніх, аби збудити в собі цікавість, зрештою, з кожним новим розділом частуватися пивом. На жаль, нічого з цього я не роблю. Довкола всі лежать горічерева, підсмажуючись, достоту трупи, існування яких Джойс описує під час блукань Дубліном. Увесь цей час Моллі ніжитья в ліжку, проходить кіт, духмяніє чай, трохи далі на вітрині м'ясної крамниці висить шнурок ковбас, черва жере мерців, Леопольд Блум чухається і проглядає у вбиральні ранкову газету, Моллі наспівує, дві старі діви сідають під пам'ятником Нельсону, ручка дверей розмовляє із віялом, Венера у хутрі — з примасом Ірландії, настінний годинник — із «безіменною істотою», повз пробігають косулі, марширують військові, проходять птахолови, повії і махараджі. З часом мій спокій скипає, від безладу болить голова, я гортаю сторінки дедалі швидше, до них потрапляє пісок, я відкладаю книжку і йду купатися, повертаюсь і бачу, що сторінки намокли, хтось спіткнувся об книжку, і я повертаюсь до напрочуд складного тексту, дедалі переконуючись, що Джойс, без сумніву, письменник цього століття і майбутніх століть, що писані після нього книжки — лише незграбні підробки, крихти, якими живляться рахітичні невдахи. Ба більше: я готова взагалі відмовитися від читання книжок. Чи були в мене взагалі колись здібності, щоби читати, вивчати, міркувати, ніжитися в теплих променях Літератури? Звісно, що ні! Для справжніх читачів, упертих практиків, словом, для джойсівської еліти я завжди є і буду тим, ким є людина в купальнику на пляжі нудистів — чужинцем.

Я здригаюся від обриди. Викидаю «Улісса» в море. Книжка дуже велика — близько тисячі двохсот сторінок у кишеньковому виданні. «Улісс», поза сподіваннями, тримається на воді, не розсипається. Сіль Середземного моря довго тримає «Улісса». Чудовий образ — шедевр світової літератури дратує смажених нудистів, після чого пірнає на глибину, віддається коралам, стає поживою для рідкісних видів риб. Я

стою, примирившись нарешті зі своєю жаростійкою натурою, вільна, адже купальник я не зняла, а «Улісса» позбулась.

Вечеря доходить кінця. Мадам Меєр вдає, ніби хоче прибрати замість мене, дивиться на мене здивовано — певно, у мене давно вже відсторонений вигляд, — але настав час для десерту. Зоран і професор Меєр, нахилившись над порожніми тарілками (сині тарілки — це, можливо, символ нового життя), з гнітючою впертістю розводяться далі про Джойса. А я думаю про їжачка, якому загрожують сліпі швидкісні автівки — йому таки вдалося уникнути загибелі, обійти навіть перехожих, нездатних взяти його на руки, щоб не подертися. Я думаю про нього з бентегою — на його шляху безліч небезпек! — думаю, мов про свого брата, молодшого братика вже дорослої жінки, наїжаченої настирними міркуваннями. І я вирішую назвати їжака Уліссом. Моїм Уліссом. Який не загубився серед розбурханих темних хвиль, але — як я уявляю — розчинився в теплому літньому вечорі, коли мені кортіло побути подалі, заховатися під м'яким животом однієї з корів.

Елі

Того дня, повертаючись від Елі (ми вкотре люто сварились — потім мирилися на канапі), я зрозуміла, що слід покласти цьому край. Позбутися втоми, ілюзії наркотичного туману й уповільнених рухів — я почувалася, мов старий зношений двигун.

Ішла я швидко. Тополі край шляху шелестіли дрібним юним листям, і ефемерна велич, яка триває лише тиждень, та золотий полиск, який невдовзі обернеться на суцільну зелену пляму, перенесли мене подумки в майбуття, до місця, де я нарешті відшукала б свободу.

Я відчувала, що ця мить настане, що мої думки знайдуть нарешті спокій і здатність забарвлюватися дивом. Треба було зробити тільки одне: різко порвати. Справді, Елі вже певний час уперто висловлював своє бажання: «просто бути щасливими разом». А кохання — річ непроста. Принаймні для мене. Тож я мушу зважитись і сказати Елі, не вдаючись до аргументів: «Усе скінчено». І я вже бачила, що буде далі: насичена світлом природа довкола, що цього року доволі рано розквітла, ніби вела мене просто до цих двох слів.

Сумно, що (знаю за досвідом) такі полегшення тривають лише мить. Одразу по тому охоплює глибока зажура, смертельна пустка — і непереборна жага до нового кохання. Так, саме «потяг», не «пошук», не «виглядини», адже насправді я не довіряю чоловікам. Мене влаштовано так, що кохання зменшує мене до стану тоненького листа, що його шарпає негода, зриває й несе буревій. Завжди настає мить, коли мені кортить нарешті впасти на землю, заспокоїтись, насититися самотою. Та мені ніяк не вдавалося сказати Елі: «Усе скінчено». Уперше в житті щось усередині мене опиралося прагненню спокою. Ліпше загину в борні, аніж відмовлюсь від неї.

Зажурившись зі своєї нерішучості, я звернула до міського парку. Сіла на лавку й заплющила очі. Повітря було тепле, сонячне проміння

пестило шкіру. Я подумала, чи варто хоча би раз пожертвувати розривом, прохолодою у стосунках, покутною пусткою — і залишитися з Елі та «просто бути щасливими разом»; словом, залишити собі тільки одну пору року — насичено-зелену, африканську і непорушну.

Я розплющила очі. Хоч куди кинь оком, розпускалося бростя, сліпуча зелень пожадливо заповнювала все навкруги. Просто під моїми ногами лежав метелик. Позолочено-чорний, з білою смужкою край крилець, які конвульсивно здригались. Він з'явився зарано. Нещадне сонце його обмануло. Я дивилась на нього і шепотіла: «Елі, Елі, Елі..». Ніби хотіла цим іменем — нав'язливим і легким водночас — умовити метелика зробити ще одне зусилля. Даремно. Він, затремтівши, склав крильця і вмить посірів — чорне і золоте зникли всередині, — і, мов човник, що потрапив у торнадо, метелик осів.

Я подумала, що в моїй історії з Елі нарешті знайшовся сенс — розпустилися квіти, дозріли плоди. Іншими словами, щастя (якщо це слово взагалі щось іще означає) нарешті постукало в мої двері. Аж ось: у складну мить вибору метелик склав крильця і вмер.

У момент, коли метелик здригнувся востаннє, мене охопило дивне відчуття. Я ніби роздвоїлась — так буває, коли наш розум намагається приглушити нестерпний біль. На довколишній краєвид ніби наклалась незрима плівка, яка, попри гойдання гілок і шелестіння юного листя, вкривала все тонким шаром криги. Я згадала вислів «єврейські кучки», що позначає ту мить навесні, коли мороз зненацька сковує вже розквітлу природу. Мої відчуття були водночас захопливими і вельми дивними: скляна завіса відділяла мене від трави, квітів, дерев. Я бачила, як ворушилося гілля, як набухали бруньки — але не відчувала нічого, ні вітру, ні запахів, нічого не чула, ні співу птахів, ні гуркоту автівок на шосе. Усе стало урочистим, далеким, гладеньким і мовчазним — загрозливий спокій укутав мене.

І я сказала собі: «Так буде після смерті...».

Наступної ночі мене, самотню, гриз брак новин від Елі й розбудила сильна тривога: здавалось, що я вмирала. Пригадую, що мене нудило, вкривав піт, брали памороки, а ще боліло у грудях, ніби на них хтось тиснув з безмежною люттю. Я відчувала, що серце ось-ось зупиниться або вистрибне з грудей.

— Вмираю, — у голос мовила я, хоч поруч не було свідків моєї агонії; певно, мені безмірно кортіло чітко і ясно виголосити це слово. Та я не почувала свого голосу.

Аж раптом я збагнула, що видіння напередодні — неприродний спокій, що огорнув мене і навіяв думку «отак буде після смерті», — був пречуттям. А та ніч мала стати останньою в моєму житті.

Відчайдушно і щиро я загадала бажання: якщо виживу, то скажу Елі: «Це кінець».

Так я заснула.

Прокинувшись, згадала свій сон. Ми з Елі блукали вишуканим і величним замком. Головною окрасою були сходи в два оберти, мляві з одного боку, блискучі з іншого, мов два боки крилець метелика. Ми без упину, невтомно піднімались і спускалися сходами в обох напрямках. Мирно і лагідно.

Гораціо

Брюссель називають безладним містом, де хтозна-скільки по́ступок ви́кохують розгром. Кажуть, що дати визначення Брюсселеві неможливо, що він безликий, тоді як Лондон, Берлін і Париж мають величні постави. Колись прекрасний Брюссель із відчаю, що він не Мангеттен, кинувся з однієї зі своїх присадкуватих веж, і відтоді ми живемо у скаліченому місті, яке не в змозі забути про невдалий суїцид і палає бажанням його повторити. Клишаві, як і Брюссель, ми виживаємо і (що найдивніше) маємо сили творити, ба більше — любити! Брюссель, полюбити який неможливо, плекає всі види любові. Місто випромінює жаль — спогади зломленого Брюсселя витають над нашими головами. Він — ніби символ країни, яка залишиться в малюнках корпією, Брюссель — це ми, наше пошматоване тіло, що порами всотує крики світу; тут усі у вигнанні — і всі хотіли б тут залишитися.

Раз на місяць по суботах тутешні митці танцюють на бруківці міста і гепають у два дерев'яні дрючки. Так вони нагадують, що про них забули, а ритмічним танком повертають собі землю, яка не приймає їх. Митців це смішить, вони знаходять у цьому місті радість і легкість, які втратили митці Лондона і Парижа. Їм відомо, що на кладовищах Брюсселя немає жодної шанованої могили письменника, художника чи музиканта — там лежать тільки банкіри, ділки, засновники фабрик і торговельних мереж. Митцям відомо, що Ікар у Музеї давніх мистецтв вічно падає під поглядами пастуха і землероба. Митці знають, що їхні крила зліплені з воску.

Брюссель — це єдине місто у світі, де я чула вислів: «ненавиджу митців».

Був вечір, в одному з міських театрів щойно завершилася вистава за Есхілом — «Прометей закутий». Уся в полоні щойно переглянutoї

п'еси, я зайшла до шинку навпроти театру, щоби перечитати кілька пасажів із книжки, яку придбала в антракті.

*Свого нещастя на негідне рабство я
Не проміню, — це запам'ятай собі*^[1].

Я повторювала ці слова, роззираючись, ніби накладала закляття затишку на цю приємну і дуже просту місцину, розташовану неподалік від центру; дорослі клієнти здалися мені досить тихими і не заважали.

Зненацька із глибини зали, щось промовляючи впівголоса, вийшов гарний юнак із правильними рисами обличчя, темними кучерями, вбраний у просторий вовняний плащ. Дивно, та він уголос промовляв рядки, які я щойно пробурмотіла собі під ніс!

Мені здалося, що я впізнала актора, який виконував роль Прометея. Така сама сувора велич. Ті самі запалі щоки, ідеальна вимова і палкий погляд. І все одно то був хтось інший, я зауважила це за дивною скутістю рухів — тимчасом, як Прометей демонстрував живе тіло, найменший порух якого миттю передавався і глядачам. А члени тіла цього юнака, здавалось, укривала крига.

— Не платитиму! Це не можна назвати їжею! — заявив він, підійшовши до бару. — Не-мож-на! — відчеканив юнак із викликом, звертаючись до власника закладу.

Та власник — чоловічок із лисучою лисиною і в костюмі-трійці — і оком не змигнув. Лише виклав свої руки з короткими пальцями на цинкову стійку і, кивнувши, підкликав бармена, що ходив між столиками.

— Певно, на кухні брудно!.. До речі, я хочу її відвідати! — вів далі юнак, удаючи, ніби заходить за бар.

Перед ним миттю виріс бармен. Могутній хлоп, схожий на охоронця.

— Ти по мою душу? — презирливо кинув йому юнак у плащі. — О! Ти не знаєш, з ким маєш справу! — І, обернувшись до понімілої зали, він пронизав нас поглядом і додав: — Ви не знаєте, з ким маєте справу!

Дивно, та тут він замовк і, гордовито піднявши голову, повернувся на своє місце. Бармен знову ходив поміж столиків із блокнотом у руках і ручкою, схожою на паличку чарівника. Сполохані клієнти потроху поверталися до розмов. Власник дивися углиб зали: там спиною до нас сидів юнак у плащі і роздивлявся якийсь клопоть паперу. Він підвівся,

ткнув папірець до кишені, сів знову, знову підвівся, відійшов, пішов до зали, до власника.

— Ви любите митців? — із неперевершеною люттю запитав він у нього.

І власник закладу, який відвідують і актори, і глядачі з сусіднього театру, холодно відказав:

— Ненавиджу.

Якусь мить юнак стояв скам'яніло. «Отак і треба зневажать зневажників», — захоплено згадала я, уражена красою вірша і того, хто міг би вимовити це зі сцени. Хіба він був не Прометеєм, який утік із підмостків і грався з німечними буржуа?

Раптом юнак засунув руку в кишеню і вийняв звідти папірець, який роздивлявся щойно.

— Не заплачу! — кволо промовив він.

То був рахунок. Він артистично зім'яв його в кульку, а потім обережно розгорнув, простягнув, зробив величний крок уперед і ткнув його власникові під ніс — із люттю, що електризувала кулак, а від кулака сила передалася ліктю, а звідти плечу; здавалося, вся права частина тіла відділилась, здригнувшись аж до ноги.

— Вставте у рамку, це стане окрасою закладу! — крикнув юнак.

Напруження зросло аж до вибуху. Достатньо було сірника недбалого курця — і все спалахнуло б. Хтось тихо порадив викликати поліцію. На барі миттю з'явився телефон. Власник, повернувшись спиною до залу, набирав номер.

Юнак став міряти залу кроками з театральною люттю, розкидаючи круг себе повітря своїми навдивовижу гарними руками й елегантно підкидаючи догори краї плаща. Не зупиняючись, він показово порвав рахунок — і клапті злетіли над ним білим мереживом. Клієнти дедалі більше нервували. Хтось — як і я — замислився не без причини, чи незнайомиць часом не озброєний і до чого ладен удатися?

Швидким прямим кроком юнак підійшов до дверей і схопився за ключ, ніби хотів зачинити нас всіх разом із собою. Бармен — прудкіший за блискавку — підскачив і відштовхнув шаленця. Бармен замкнув двері на один оберт, поклав ключ до кишені — усе напрочуд велично. Збентежений юнак спершу вагався, а потім, подивившись на нас, загрозово мовив:

— Ви не знаєте, з ким маєте справу!

Авжеж, ми не знали, ми були впевнені тільки в одному: ми потрапили в пастку разом із ним, вихід нам відрізали.

Оберт ключа ніби розбудив сміх — спершу нервовий, потім дедалі знущальніший, і я зажурилась. До нас починало потроху доходити, що юнак хворий на маніакально-депресивний розлад — ці слова прошепотіла, ледве ворущачи язиком, одна пані (вона випила немало пива і весь час хапала за руку свого сусіда по столику). Юнак зробив у наш бік кілька кроків, зашпортався — і сміх залунав гучніше, гидкий і масний.

— Бачу, — заявив шаленець, — що ви боїтеся мене!

«Добре завважив, — подумала я, — тому вони й регочуть!»

— Сплатіть рахунок! — сухим голосом мовив власник.

— Ви не знаєте, до кого звертаєтесь! — іще більше збліднувши, наполягав юнак.

І, обернувшись до зали, він пояснив:

— Я онук Есхіла...

Пауза. Насмішкувате мовчання клієнтів.

— ...і я попрошу Есхіла — він там, у театрі — негайно прийти сюди!

Коли я почула ім'я Есхіла, якась нездоланна сила зіпнула мене на ноги. І голосом, який мав би заспокоїти юнака, але тремтів, я зауважила, що Есхіл не в театрі, бо я щойно звідти і не бачила його там.

— Проте, — додала я, — вистава дійсно була чудова, тож ви можете пишатися дідусем.

Тоді шаленець підійшов до мене і, вирячивши очі, запитав:

— Вам знайомий Есхіл?

— Авжеж, — сміливо відповіла я, дивлячись на його руки й уявляючи пістолет під плащем, у глибокій кишені. — Я знайома з ним особисто.

Ніхто не засміявся. Хтось із них знав Есхіла?

— А з Чеховим? — недовірливо запитав юнак, який наблизився до мене впритул, майже торкався мене. — Також знайомі?

— Авжеж, — спокійно сказала я. — Він лікар...

— Ніколи! Ніколи не промовляйте це слово в моїй присутності! — гукнув юнак.

Без сумніву, при слові «лікар» миттю мала початися різанина, і через недбальство я стала б винною в злочині.

Юнак, страшенно збліднувши, дихав мені просто в обличчя.

— Як щодо Шекспіра?! — проревів він.

— О! Ми добрі друзі, — з останніх сил відповіла я, відчуваючи, як стиснулось горло.

Юнак виструнчився і тужливим голосом повідомив мені:

— Офелія була мені донькою... тож... розумієте...

Я німувала, вражена цим абсурдним зізнанням, за яким крилось, напевно, інше нещастя, значно інтимніше. Тим часом шаленець обернувся до зали і кинув гірко:

— То був не нещасний випадок, а вбивство!

Клієнти загиготіли. Юнак довго в чомусь звинувачував присутніх — та його голос потонув серед смішків. Я вловила тільки останні слова:

— Що вам ближче до серця: вбивство чи суїцид?!

Сміх ураз стихнув. Густа тривожна тиша накрила залу. Усім нам здавалося, що безумець вихопить із кишені зброю. Та нічого не відбувалось. І тоді власник холодно й чітко промовив:

— Суїцид — ваш!

Ця відповідь видалася мені жахливою і водночас логічною. Я подумала, що жінка, напевно, сказала б щось інше. Можливо, вона зауважила б, що такий гарний і такий юний чоловік заслуговує більшого, аніж смерті — своєї чи інших. А втім, я ж промовчала, коли власник сказав: «Ненавиджу митців». Ніхто не вигукнув: «Я також митець!» або «Я захищаю митців!». Невже в залі не було ні глядачів, ні акторів? Прометей і великий хор, легкокрилий Гермес, Посейдон із тризубом — де вони всі вечеряли?!

Юнак запхнув руку під плащ. Нарешті! Нарешті ми мали побачити захований пістолет. Але то був щур — він витягнув мертвого щура (напевно, приніс із собою), товстого щура із закрученим у бублик хвостом. Жіночка напідпитку заверещала і сховала обличчя в руки. А шаленець ніжно погладив щура, схопив за хвіст і став розгойдувати.

— Дозвольте представити вам Горацію, мого єдиного друга! — з несподіваною ласкою заявив юнак.

І з обуренням продовжив:

— Він мешкав тут, харчувався на вашому гидкому смітнику, спав на вашій брудній кухні!

Зала враз замовкла і ніби закам'яніла.

— Я не платитиму! — гукнув юнак, але ніхто на це не звернув уваги.

Він вагався, роздивлявся кожного з нас.

— Ходімо, Гораціо, геть звідси, геть! — крикнув він.

І зі щуром у руці шаленець упевненим кроком попрямував до виходу, переконаний, певно, що владою мертвої тварини відчинить замикані двері. Звісно, нічого не вийшло. Тож він зупинився, обернувся, мов робот, і пішов назад, углиб зали. Задні двері теж виявились замиканими. І юнак, напевно знаючи свою ціль, підійшов до мене, обережно підніс щура до мого носа, а потім, підтягнувши до себе другою рукою паперову скатерку на моєму столі, зіжмакав її та кинув мені під ноги, заявивши із люттю:

— Кохання! Тільки кохання важить!

Цього разу ніхто не сміявся, а якщо комусь і було смішно, то я не помітила. Моє захисне скло дало тріщину.

Юнак зі щуром пішов углиб зали, ще раз спробував відчинити двері, знайти вікно. Гнітюча мовчанка тривала. Він, ставши воскового кольору, повернувся до нас. І цієї миті хтось упевнено постукав у віконце дверей.

Бармен квапливо вийняв ключ із кишені, відчинив двері — і до бару зайшли четверо поліцейських. У кожного було по пістолету на поясі — великі чорні кобури важко було не помітити. Найстарший і найогрядніший байдужим тоном запитав у підозрюваного документи, а інші обачно тримали руки на кобурах.

І юнак уже не так упевнено, мляво гойдаючи мертвим щуром, знову сказав:

— Ви не знаєте, з ким маєте справу...

Аж раптом він обурено кинув гладкому комісару:

— А ви хто взагалі такі?!

На цих словах комісар схопив його за праву руку і з силою, яку в ньому годі було вгадати ще секунду тому, вивернув за спину. Щур із вологим звуком плюхнувся на підлогу. Юнака виштовхали на вулицю. Я бачила, як його провели переді мною, він не чинив опору, але

кривився від болю. Крізь вікно ми бачили, як група швидко й упевнено віддалялась. Звична справа.

Коли його вивели, бармен кинувся до щура і прибрав його. Люди в залі почали гучно обговорювати подію. Юнака мавпували, удавали його манеру говорити. Смішки і келихи наповнювало полегшення. Ніхто не вірив, що щур Гораціо дійсно мешкав і харчувався тут, ховаючись у закутку поважного і банального закладу з таким м'язистим персоналом.

— От бідака! Горопашний! — зі сльозами на очах схлипувала п'яничка. Важко було сказати, кого вона оплакувала, щура чи того, кого щойно вивели четверо поліцейських і хто був на голову вищим від будь-кого із присутніх.

Як і Прометей, він був високим і самотнім, а навколо актори — власник, бармен, комісар, який з'явився так несподівано, далєбі сам Зевс, п'ятьма довкола, не вельми говіркий і жалісливий хор, кілька жінок; усе це так нагадувало п'єсу, яку я щойно дивилась!

Усе, за винятком щура. Тварина, яку знайшли вже мертвою? Чи вірний друг, товариш по самоті? Кажуть, щури легко прив'язуються до людей. А якщо дати щуру гучне ім'я, він навіть відгукуватиметься!

Гораціо.

Я вийшла з бару, піднялася сходами вздовж театру. І серед колон над фонтаном помітила постать — цей чоловік так нагадував того, із бару, теж гарний на личко, те саме темне волосся, та на відміну від шаленця вдягнений він був у бежеве пальто з вузькою талією. Я впізнала актора, що грав Прометея. Він поволі, мов ливхода, ішов уздовж кам'яного бар'єра — стрункий, не відводячи погляду від землі, ніби шукав місце, куди ліпше впасти. Та висоти бракувало, а внизу тягнулись самі бордюри...

Тіш

Вони підійшли до мене на вулиці неподалік від мого дому. Висока широкоплеча білявка у старому вицвілому спортивному костюмі та охайніша за неї невисока кругленька чорнявка. У дівчат були кола під очима, блищали очі, вони скидалися на школярок на канікулах, але насправді шукали парк.

— Нам по дорозі, ходімо, — запропонував я.

Ми йшли уздовж вілл із садами, аж раптом товстенька перескочила через загороду і присіла на грядці, не відводячи погляду від чепурного фасаду; мовби хотіла сказати: сцяла я на вас, месье-дами! Жодна фіранка не поворухнулась, ніхто з обуренням не відчинив вікно, тож вона натягнула труси так само швидко, як і зняла їх — вочевидь, терористка-сцикуха це робила часто й усюди. Чорнявка мала джинсову спідничку, стояло літо, досить спекотне літо — ось чому вони так поспішали до прохолодного парку.

Дівулі йшли далі, висока білявка тріскотіла, чорнявка помовкувала, але мене приголомшив сам факт того, що вона посцяла у приватному садку, на очах незнайомця, якого зустріла всього кілька хвилин тому. Оділь, білявка, була із Франції, а Лів, чорнявка — з Нідерландів. Мешкали вони в Уккле.

— Шикарний район! — заявила Оділь і розсміялася різко, мов зливою відшмагала. У зовнішності дівуль не було нічого від Уккле. Спершу я думав, що вони тут відпочивають — дві туристки, які знімають у подруги хату на літо. Та коли ми увійшли до парку, вони втаємничили мене в деталі свого життя.

Дівулі ночували в гаражі, не під'єднаному до електрики, з краном зовні і здичавілим садом навколо; глуху, але безпечну місцину вони називали Райком. Харчувалися дівулі продуктами, які цупили в супермаркетах, і нерідко змінювали квартали, щоб ніхто їх не помітив;

милися вони під душем у черниць у благодійній лікарні неподалік Південного вокзалу; щодо решти, то вони намагалися перепити дядьків на терасах кафе, спали, коли заманеться, а ще мали kota на прізвисько Тіш.

— Це як *shit*, але навпаки! — в один голос скрикнули вони.

Розмовляли вони збуджено, мов дівчатка, навіки забуті батьками на шкільному подвір'ї.

— Зрештою (тепер сміх Оділь нагадав мені плюскіт води у склянці), Адам і Єва також не мали ні електрики, ні водогону!

Лів запитала, де можна чогось купити-перехопити, і я відповів: «Ніде». І запросив їх почастуватися сандвічами в мене вдома. Зазвичай мені не подобається надовго залишати роботу, та дівулі заінтригували мене. З ними я почувався в безпеці. Певно, це через кішку. Я завів дівуль до вітальні (уранці тут побувала прибиральниця, тож кімната сяяла чистотою) і раптом усвідомив порожнечу — елегантну і непохитну — свого існування. Тож замість виймати сандвічі я кинувся смажити відбивні, варити макарони і броколі — те, що планував з'їсти на вечерю.

Підживившись, Оділь, обвівши поглядом чорний шкіряний диван, велику плазму і камін із натурального каменю, різко мене запитала:

— Ти все життя збираєшся жити отак?

Що вона мала на увазі? Дороге оздоблення? Ситний обід, який щойно з'їла (її губи лисніли від жиру)? Чи радше те, на що перетворилося моє життя?

І я в тон їй відказав:

— А ви також плануєте все життя отак жити?

Я хотів сказати — на вулиці, без даху над головою, без роботи, без соціального страхування.

Оділь відкинула чубчик із очей і кинула гордовито:

— Я в житті хочу одного: підніматися, йти дедалі вище!

Що ж, іти вище можна будь-де. Навіть на вулиці існують свої закони, завдяки яким вас оточують люди, що спрощують ваше життя. А так звані нормальні люди (до яких належу я) відчуваються щасливішими, допомагаючи не таким забезпеченим — адже життя останніх раптом осяює іскра електрики та здорового глузду.

А ще був кіт, про якого Лів розповідала з блиском в очах. Мені вже кортіло познайомитися з ним, я вже бачив Тіш своїм персональним

провідником континентом злиднів, про який говорили всі навколо, але який насправді ніхто не знав. Тіш — це *shit* навпаки. Чи відомий мені запах *shit*? Авжеж, чув якось, у Барселоні. Що зрештою? Захворів і зійшов на пси. Кажуть «зійти на пси», ніхто не каже «зійти на котів». Коти тихіші, вони ховаються, коли зле.

Тіш десь тинявся, коли я завітав до гаража. Я зрозумів миттєво: зарослий плющем і освітлений самотньою свічкою гараж насправді значно миліший за віллу з плазмою і каміном із натурального каменю. Місцина була таємнича, навдивовижу затишна — а я й забув, що таке затишок. Райок — яка влучна назва!

Уккле — найзаможніший квартал у Брюсселі. Тут оселяються франкофони, тож (за словами Оділь) сміття тут «вельми цікаве». І це друга причина, чому вони з Лів шукали притулок саме в цьому районі, перша ж причина — безпека: дві безпритульні дівулі в Уккле менше ризикують нарватися на агресію, ніж у центрі. Отже, сміття. Вони час від часу оглядали його на предмет старих видань — і поверталися, навантажені книжками, журналами й коміксами. Примостившись на старому матраці, який служив дівулям за ліжку, я роздивлявся прекрасний альбом Гауді з подряпаною обкладинкою і липкими сторінками з чудовими ілюстраціями. Я добре знаю Барселону та її пам'ятники — Педреру, Каса-Вісенс, Палау-Гуель, собор Святого сімейства, колись давно (ніби в іншому житті) я бував там з однією білявкою — пам'ять послужливо стерла її ім'я! — і все ж видання про мистецтво й архітектуру в темному й вологому гаражі здавалося справжнім дивом... А до альбому — пиво, оливки, ковбаски. Вкрадені з супермаркету.

Тож коли вони в мене поцупили гроші, я не здивувався.

Того дня Лів потелефонувала і запропонувала зустрітися в кафе. Платив я. Також я дав гроші на квитки на поїзд, адже наближалась зима, і Оділь заявила, що повертається в Марсель, до батька. І розповіла мені про своє буремне дитинство, смерть мами, батька, який (на її думку) завжди надсилав мало грошей, однак, приймав їх із Лів у холодну пору. Дивно, та вона запитала: «Хочеш, залишу тобі його номер?». Я подумав, що так вона не хоче втратити зі мною зв'язок — я став для неї названим дядьком або старшим братом. Що ж, я погодився.

Після кількох пляшок пива ми поїхали на моєму авті — Лів на пасажирському місці, Оділь позаду. Я мав необережність залишити гаманець на задньому сидінні, там залишалось ще двадцять євро, і я спиною відчував, що Оділь їх виймала звідти. Висадивши дівуль у центрі, я перевірів уміст гаманця — двадцятка випарувалась. Я подумав, що дівчата, які живуть у гаражі, так і мають чинити. Лів — подвійний агент, вона викликала довіру в дурника, а Оділь крапа гроші. Я негайно пробачив їм, пробачив за вишуканість, адже навколо безліч недоуків, купа безжальних і жалісливих прошак, що я мав би тільки тішитися тим фактом, що мене ошукали вишукані дівулі.

До того ж, у них був кіт.

Тіш.

Варто було мені побачити його вперше — він миттю завоював моє серце. Найчарівніше котяче створіння в моєму житті — тигровий окрас, жовті очиська, стрункий і м'язистий, вочевидь справжній хижак. При цьому — ніжний, навіть лагідний, любитель безкінечно тертися об усіх, найбільше ж об Лів. Мої спроби спокусити kota залишилися без успіху, хіба що вуса затремтіли, коли я простягнув руку — і Тіш миттю повернувся на коліна до дівуль.

Я подумав: у житті трапляються істоти, які слідуєть за вами від пригоди до пригоди, завжди. Я свого супутника ще не знайшов. А для Оділь і Лів таким супроводжуючим був Тіш. Вони їхали з міста — і він зникав. Вони поверталися після тривалих блукань (вони це називали «канікулами»), і він був тут, ніби з точністю до хвилини знав час їхнього повернення. Тіш був частиною чарів цієї місцини — разом зі свічками і плющем, що зеленів крізь дірки у бляшаному даху і веселими гірляндами спускався всередину гаража. Аби темрява не лякала, дівулі поцупили в церкві дві лампи. Коли сходила ніч, вони їх запалювали — і тоді гірлянди плюща сяяли по-різдвяному святково. За ліжко був ще досить міцний двомісний матрац — авжеж, смітники в Уккле ще ті! Покривала завжди були вологі, ми сідали на них і дивились, як Тіш грався зі складним знаряддям, яке Лів склала з вовняних пасем, корків, паперових кульок і шматків кори, нанизаних на мотузку, що висіла в кутку. Дівулі сьорбали пиво, курили траву і годинами не відводили очей від kota. Лів час від часу надовго засинала. Вона хоч і завжди посміхалась, одначе, шкіру мала сірувату, а очі — сумні. Лів казала, що їй слід приймати ліки, але їх у неї немає.

Тоді я ще не знав, про які ліки йшлося, та згодом, після всієї цієї історії, Лів одного разу написала мені з Нідерландів, що їй ведеться ліпше, бо вона приймає «Прозак».

Одного дня Оділь зненацька запитала мене, кивнувши вбік Тіш: «Хочеш його?». І усміхнулася загадково. Лів зблідла. Ясна річ, я відмовився. Мене стривожила цілковита відсутність сентиментальності в Оділь — вона любила грати з почуттями інших, достоту як кіт грає з мишею, птахом або кулькою. А може, за пропозицією крилася довіра до мене? Як визначити, чи сильна наша влада над кимось?

Лів обожнювала Тіш. А ще любила книжки. Саме вона привела kota до гаража, саме вона цупила для нього в супермаркетах упаковки «Віскас». Коли дощило, Лів годинами читала «Братів Карамазових», а Тіш сидів, згорнувшись калачиком, на її колінах.

У грудні дівулі залишили Райок і з квитками на поїзд у руках (купив квитки я) подалися до Марселя. Перед тим Оділь люб'язно поцікавилася, чи збираюся я кудись у зимову відпустку, і я відповів, що ні. Насправді я думав поїхати на свята до сестри, але побоювався, що Оділь скористається моєю відсутністю і спустошить моє помешкання, перш ніж ушитися до Франції. Якщо вірити її батьку, якому я зрештою мусим потелефонувати, у Франції Оділь розшукували за жорстоке пограбування. Батько Оділь говорив байдуже і коротко. Він не уточнив, про яку «жорстокість» ішлося, просто сказав: «Оділь страждає від шизофренії, перебирає з алкоголем, тож не давайте їй грошей і будьте дуже обережні з нею. Якщо вона не прийматиме ліків, її стан погіршиться, вона стане небезпечною». Та я вважав Оділь привабливою, тож цей опис видався мені надто абстрактним і сухим.

Дівулі причарували мене. Вони жартівливо перемовлялися, мовби закохані. Дбали за Тіш, мов за дитиною. З жіночою елегантністю облаштовували кубельце. Наше спілкування тривало приблизно рік із невеликими перервами, втечами й поверненнями до Райку, де одна з них завжди знала, що знайде другу. Стосунки між ними були нерівні, особливо ж у непогожі дні, через утому і холод. Часом Лів, вирвавшись із лютої сварки, шукала притулку деінде, їхала аж до Нідерландів — там Оділь її не розшукувала. Та Лів швидко втомлювалась і поверталася до гаража. «Одного дня, — радісно розповіла мені Оділь, — Лів повернулася, вона зникла на цілий місяць, я не знала, де

її шукати, а ще я тоді примудрилася зламати ногу». Вона тихенько всміхнулася — і мені залишалося уявляти п'янки вечірки і сварки, коли вона була кулаком, мов чоловік. «І коли я нарешті побачила Лів, то розбила гіпс ударом ноги об підлогу — гуп-гуп-гуп! отак! отак! — і ми разом пішли гуляти під яскравим сонцем».

Пиво підтримувало їх у доброму гуморі. Дівулі стверджували, що п'ють небагато — просто кортить розфарбувати життя, — що не такі, як інші, що тримають себе в чистоті. Лів пояснила, що митися щодня підручними засобами — остання соломинка для гідності безхатченка, доказ, що трунок ще не остаточно тебе зруйнував. Вони жужмили порожні пивні бляшанки та кидали їх до ями, звідки мали б ремонтувати авто; кидали байдуже і ліниво, не рухаючи матрац, який слугував їм за ліжко і крісло, а для kota — за ігровий майданчик. Я запитував себе, як вечорами, коли напивались, їм вдавалося не падати до відкритої ями. Дівулі ніби отримали від kota шосте чуття — передбачення перепон у темряві.

Мені важко було уявити їхнє повсякденне життя. Коли я приходив до них, ми випивали по пиву і дивились, як кіт поступово заплутується в гірляндах із корків; часом я непомітно залишав на матраці складену купюру, щиро сподіваючись, що Тіш не сприйме її за ще одну іграшку. Я дуже хотів спростити їм життя. Їхнє велике кохання мало тривати! Мені кортіло побачити, як за моєї скромної підтримки квітне те, чого в мене ніколи не було.

Час від часу дівулі залишали Брюссель. Я отримував поштівки з Остенде, Кельна, Парижа — навіть якщо не давав грошей на поїзд; від контролера завжди можна сховатись у вбиральні — пояснили мені вони. На поштівці Лів зазвичай дряпала кілька речень і обов'язково запитувала: «Ти ж погодуєш Тіш?». Оділь додавала «bisous»^[2] і свій підпис.

Звісно, я годував Тіш. Щодня ставив тарілку з сухим кормом і обрізав плющ, який відчайдушно вився. У гаражі без воріт сідав на вологий матрац обличчям до саду і слухав дроздів та снігарів, які рятувалися від міста у клаптику гущавини. Почувався охоронцем Райку. Однак приручити Тіш було несила: за відсутності дівуль кіт блукав невидимцем.

Крапка в цій історії замайоріла того дня, коли Лів, важко відсапуючись, заявила у слухавку: «Я на Південному вокзалі.

Повертаюся до Нідерландів. Оділь хотіла мене вбити». Стояв початок липня, після нашої першої зустрічі біля парку минуло менше року. Я перехопив її на вокзалі перед відправленням швидкісного потяга на Амстердам. Лів на відстані показала мені рубець від ножа. Біля аорти, завдовжки приблизно сім сантиметрів. На щастя, рана виявилася поверховою. Дізнавшись про інцидент, батько Оділь негайно вислав їй грошей на лікаря і квиток — певно, востаннє, бо він давно вже вирішив не виправляти доньчиних помилок.

— Я вибігла з гаража у шкарпетках, ридала! — розповідала Лів. — Я бігла вулицею, кликала таксі, геть нічого з собою не взяла, навіть гроші забула. Я крикнула «До лікарні!». І проплакала всю дорогу, прикладаючи хусточку водія до шиї...

Лів дедалі повторювала, що її від'їзд — остаточний. У неї був маленький наплічник, у руці вона тримала «Братів Карамазових». Книжка, яка всюди подорожувала з нею, геть витерлась, але була чистенькою, ніби щойно взятою в бібліотеці, де вічно чекали на її повернення. Окрім рідної нідерландської Лів доволі незлецьки володіла англійською і французькою. Я навіть зауважив, що вона пробувала писати, бо після квапливої втечі з Брюсселя вона стала слати мені листи на двох-трьох аркушах із містечка Зволле. Дрібненькі густенькі літери, втім, цілком читабельні. Серед іншого, Лів розповідала про своє нове життя, повідомляла, що заради Достоєвського хоче вивчити російську мову. І запитувала: «Чи бачив ти Тіш?».

«Ні, — відповів я. — Про нього новин немає, але я збираюся навідатись до Райка».

Я збрехав. Я зволікав.

Насправді я заходив до гаража — крадькома, остерігаючись Оділь. Там не було нікого, і Тіш я не зустрів. Мисочка порожніла, пакет із кормом подер лис або куниця, плющ безсоромно розрісся, нове яскраво-зелене листячко виблискувало у вологому мороці. Я зауважив, що журнали на матраці вкрилися пліснявою. Виникла думка забрати альбом Гауді на згадку про Лів і Оділь, та в цій вогкій магмі я його не знайшов.

Наступного після невдалого візиту до Райку дня Оділь залишила мені повідомлення — ніби якась незрима істота попередила її, що я

там досі блукаю. «Привіт! Ведеться мені тепер добре. Мешкаю в єврочиновниці! Шикарна місцина. Ходи у гості».

Що вона хотіла мені цим сказати? Що «піднялася», як висловилося тоді, під час нашої першої зустрічі? Що сподівалася, що ми з Лів досі спілкуємось? Оділь була ще тією штучкою, до того ж, напевно, досі любила Лів, тож хотіла перетворити мене на ланку, янгола-вісника. Проте, згадавши про рубець від ножа, я твердо вирішив, що через мене Лів більше ніколи нічого не дізнається про Оділь.

Тож я пішов до єврочиновниці — нової жертви Оділь. І там я побачив Тіш. Кіт уже не тинявся абиде. Тримався всередині, ніби ув'язнений, нервово походжаючи від одного шкіряного крісла до другого, визираючи у величезне вікно; Тіш скидався на хижака у клітці. На його шляху зачиняли всі вікна, адже помешкання містилося на дев'ятому поверсі, тож він міг убитися, шукаючи волі назовні. Оділь не змінилася: ті самі неслухняний чубчик, косий погляд, крижана посмішка. Не дивно, що Лів кохала її без пам'яті. Я просто спостерігав за їхнім коханням, сидячи поруч біля високих свічок у Райку. Я був свідком історії їхнього кохання і хресним Тіш, якому час від часу приносив акуратно складену купюру у двадцять євро. Нині ж Оділь опинилася в обіймах чиновниці, спала у справжньому ліжку — словом, як і збиралась, Оділь піднялася, залишивши надто крихке кохання до Лів на користь зручної квартири, де біля вікна, мов неслухняне дитя, мурав Тіш.

Минуло трохи часу. Я намагався забути про цю пригоду. І доволі туманно відповідав Лів.

Якось уночі, близько четвертої ранку, задзвонив телефон. Дзеленчав досить довго. Дивні дзвінки вже певний час будили мене серед ночі. Я ж не наслідуювався відповідати, переконував себе, що хтось помилився номером, та насправді боявся за свою роботу, за недороблені справи та сон, необхідний для виконання обов'язків. Цього разу я зістрибнув із ліжка і скотився по сходах. «Ну все, годі!»

Поки я біг до вітальні, телефон замовк. Якусь мить я не відводив від нього погляду, босоніж стоячи на холодній плитці; я дивився на мовчазний апарат, ніби ображений, що нарешті на нього звернули увагу; зі слухавки, прикладеної до вуха, не долинуло ані звуку — ні голосу, ні гудків, глухе мовчання. Принаймні двадцять секунд я вслухався в тишу, втім, не повну тишу — її уривав далекий шум радіо.

Це переносний хатній телефон, тож часом трапляються дивні голоси-паразити, і коли я нервую, то здається, що шум гучнішає. Тож я вслухався у дратівливу тишу й питав себе: як сталося, що телефон, замість усім відомих гудків, пропонує мені цю сповнену шумів тишу — так, ніби я був у глибокій печері і здаля долинали звуки зовнішнього світу.

Тож двадцять, тридцять, сорок секунд я мовчав, притуливши вухо до слухавки, і раптом почув:

— Алло, це ти?

Тихий сполоханий голос. Голос Оділь номер два.

Її інший голос я чув два тижні тому — Оділь залишила коротке повідомлення: «Привіт! Даруй, та чи не міг би ти мені передзвонити?». Коли я її набрав, то відповіла дівуля, у якої вона тоді мешкала. Вона сказала, що покличе Оділь, і назвала моє ім'я. І з глибини кімнати я почув байдужий голос Оділь: «Передзвоню йому пізніше».

Безпристрасний голос із кутка, де віддаються спочину, чітко дав зрозуміти, що його власникові незрозуміло, що зі мною робити, що їй не було чого мені сказати, що для розмови було зарано, що одинадцята ранку — це не той час, коли розмовляють, особливо коли всю ніч тривала гулянка; і то був справжній, «голос №1» Оділь.

Отже, була четверта ранку, і я почув боязкий тихий голос, «голос №2» Оділь, і пригадав її інший, байдужий голос, який користувався мною і рештою населення планети. І я з люттю спитав:

— То це ти телефонуєш мені ночами?

Я хотів раз і назавжди з'ясувати цю історію з телефоном. І коли я почув її на другому кінці, то дійшов висновку, що, повертаючись п'яною з вечірок, саме вона дзвонила мені.

— Ні, ні, це не я! — поквапом запевнив «голос №2». — Я просто хотіла подякувати тобі. Атож, дякую, що відвідав мене в новій подружки.

— Більше не дзвони мені! Чуєш? Ніколи!

Я горлав. Не тямлячи себе від гніву, кинув слухавку. Випив пляшку пива на кухні, повернувся до ліжка. При світлі нічника перечитав останній лист Лів. Приспів був той, що й завжди: «Ти був у Райку?». І ще: «Я переживаю про Тіш». Її ностальгія прямувала звичним маршрутом — через мене.

Та я вже не хотів бути їхньою ланкою, посередником, бовдуром, який снував поміж них, достоту як Тіш колись. О четвертій ранку я послав Оділь під три чорти. А в ліжку я відповів Лів у тоні, який намагався зробити якомога ввічливішим, та який не залишав жодних сумнівів: «Новин щодо Тіш я не маю. У Райку я його не бачив. Гадаю, його там даремно шукати. Та й часу на це в мене немає». Наступного дня я надіслав цього листа.

У «Книзі Буття» Адам і Єва можуть робити все, крім однієї речі, що загрожує їм вигнанням із Раю. Надіславши листа, я втратив Райок — дикий чарівний закуток, де я назирив за Лів і Оділь, мовби зичливе й уважне божество.

Або ж як кіт. Як звір-блукалець.

Мерлин

*Поки людина не співчуватиме всім
живим істотам, вона не знатиме миру.*

Маргеріт Юрсенар

Чорний птах, певно, дрізд. Шерех крил дивним чином контрастує з лагідним тьохканням його братів. Таке враження, що він пручається. Це триває так довго, що мені кортить крикнути, зігнати його, примусити злетіти. Що там таке — хижак, куниця, кішка? Але вони не в змозі дістатися так високо. Птах ніби скутий віттям, обвитий вузлами, ніби потрапив до повітряної пастки.

Я — у чужій вітальні на віллі, стиль якої для мене чужий. Роздивляюсь у вікно дерево, бачу лише непорушне листя, хоч шум крил і яріє. Можливо, це пара птахів, і самичка не дозволяє торкнутись себе?

«Дерево, — міркував сторож, що показував мені масток, — схоже на корабель: стовбур — це щогла, а гілля — вітрила». Відколи я тут, думки мої подібні на забутий вітром парус, усе в мені тріпотить, я пручаюся від незримих пут. Сторож — дуже високого зросту, зверхньої постави, з віями, мов у дівчини. Про дерева говорить, мов про живих істот. «Оце проживе довго, хоч і заплетене плющем... Оце поранене, та рубець заживає... Оце мучиться...» Він занурює руку в нижню частину стовбура і виймає пригоршень жовтої тліні, яким шмигляють перелякані труподи. «Узимку зрубаємо».

Хотіла б я, щоб чоловік піклувався про мене так, як цей сторож дбає про дерева.

Серед віття не лише дрізд. Зайшовши до саду, я помітила, як над ставом шугали чорні серпокрильці. Досі я чула їхні різкі покрики лише

в місті, де червневими вечорами шукаю високо в небі їхні блискавичні злети. Коли наприкінці літа вони зникають, небо здається мені порожнім. І на коротку мить мені кортить також зникнути.

Дерева непорушні, небо відгонить смолою — мов перед бурею. Дрізд (якщо це справді дрізд) затихнув. Я стою перед вікном і думаю, що варто дати йому ім'я, — так простіше буде згадати. Там, де я мешкаю, міський гуркіт пронизують звичні покрики десятків серпокрильців. А тут, серед тиші, тріпоче крилами самотня пташина. Дрізд чи ні, а я вирішую наректи його Мерлином^[3]. Серед нудьги заможного передмістя згадалося саме це імення. Тепер так звати птаха, що таємниче пручається серед гілля і чий спів невдовзі — без жодних сумнівів — розбуркає глуху тривогу, що мучить мене на віллі, яку я погодилась охороняти.

Сталось це дуже швидко. Оголошення в газеті. Прийти в певні день і час — єдиною кандидаткою була я. Подружжя — років під шістьдесят, стрункі, спортивні, засмагли ще до відпустки. Вони запевнили, що не варто боятись залишатися тут самій, хай навіть уночі, адже вілла обладнана сигналізацією. І показали білу коробку. «Вмикається тільки в разі вторгнення, код є у сторожа». Як їх послухати, то код вирішував усі проблеми: давав змогу заходити, виходити, вимикати нестерпну сирену, коли вона вмикалась. Пригадую, як подумала тоді: непогано було б мати звичайний код, щоби вільно виходити зі свого життя і повертатися до нього. А потім зауважила над дахом вілли схожих на стріли серпокрильців, почула їхні крики; їхній лет скидався на шрами — важко знайти ліпший опис враження від цього різкого руху. «Як на мене, — прорекла я нарешті, аби хоч щось сказати, — крики серпокрильців сповнені перемоги і відчаю». Здається, мої слова причарували господарів вілли. Почасти в цьому реченні вчувалась література. Можливо, саме тому вони вирішили довіритися мені? Хоча вислів «як на мене» — не досить пристойний для незнайомки, якій вони показували свій маєстат. На щастя, я завжди справляю враження врівноваженої дівчини. Ніхто й не здогадується, що всередині мене є гризоти, холодні чи теплі протяги, що перетинаються і утворюють вихори — подібне можна побачити, коли плаваєш у глибокому ставку.

Першого ж дня сторож показав мені захоплений лататтям став. Водяні лілії завжди нагадували мені порцелянові квіти, якими прикрашають могили. Коли ми підійшли, жаби замовкли. Над ставком

гасали бабки. Сторож зауважив, що природний резервуар води — важливий чинник для відновлення біорозмаїття, порушеного через зникнення багатьох видів. Позаяк я виявила непідробний інтерес, він додав, що варто говорити не про «потепління клімату», а про «зміну клімату», адже насправді нам невтямки, що саме діється.

— Фахівці зазвичай кажуть про «ефект латаття». Спершу на поверхні ставу з'являється один листик, потім другий, третій, згодом вигулькують квіти, якими всі так захоплюються — приміром, як зараз ви. Та захоплення триває недовго: кілька квіток на ставі свідчать про швидку, до кінця сезону, колонізацію води лататтям. Рослини з'являються по експоненті, і це вже не звістка, а закон і феномен. Під поверхнею клубиться коріння, його стає дедалі більше, а коли виникають зелені листочки, уже пізно: буквально за кілька днів латаття здушує бідолашний став.

Мені здалося, що сторож уживав надто літературні слова.

— Доводиться, — виснував він, — повертати чистоту в природний спосіб. Викопувати і виривати!

Дві бабки літали, зчепившись, ніби продовжуючи одна одну. Таке враження, ніби птах обережно поклав рожеві квітки латаття на бездоганно круглі листки. Насправді ж усе це постало з глейкого клубка коренів.

— Вам не здається, що наш погляд уже ніколи не буде невинним? — спитала я.

Сторож зирнув на мене з висоти своєї мужньої зачіски; він мав коричневі з позолотою очі та довгі густі майже жіночі вії.

— Якщо ви таким чином хочете сказати, що природа прекрасна, як і завжди, але нам здається недужою, — тоді я згоден, ми вже не невинні.

І він усміхнувся мені. Усмішка вийшла сумна. Я зрозуміла, що він думає про це постійно, що, хоч він і допомагає невтомно природі, усвідомлення занепаду планети не залишає його.

Коли увечері, насолоджуючись поверненням прохолоди, я обходжу масток, то завжди проходжу повз став. Спостерігаю за парою приклеєних одна до одної бабок і щоразу думаю — чи це одні й ті самі? На виході з парку раз у раз бачу пару білих котів. Їхній смух різко контрастує з темним тлом дерев, вони подібні до двох комет. Намагаюся ступати якомога тихіше, щоб устигнути попестити котів.

Та вони щоразу тікають. Я захоплююсь їхньою впертістю, адже такий колір смуху має неабияк заважати при полюванні — жертви здаля помічають котів або ж коти самі стають легкою здобиччю. А втім, вони, здається, це усвідомлюють: я ще не бачила, аби коти так швидко вшивались. Іще є два вершники — пан і пані, — звиклі до темряви, зауважуючи мене, вони ввічливо вповільнюють ходу, а потім пускають коней у галоп, ніби я перепона, яку вони дбайливо обходять.

Бабки паруються, коти також, і коні, і вершники, і сторож зі своєю дружиною. А я одна-самітня, достоту як Мерлін.

Я не користуюся великим ліжком господарів, що стоїть посеред спальні, повної палісандрових меблів і сучасного живопису в червоно-чорних тонах. Мені виділили гостьову кімнату — зручну і нейтральну. Там є нічний стілець і нічник з Ікеї. З вікна відкривається не найкращий вид — з інших вікон можна бачити парк і гайок, а з мого лише вузький трикутник галявини з високими деревами по двох боках і хатинкою з червоної цегли, де мешкає сторож із дружиною, по третьому боці.

Одного ранку трикутний краєвид мені вкрай набрид. Десь дуже далеко скригав садовий секатор — і я скористалась нагодою, щоб прогулятись. У повітці нудьгував ровер. Я підкачала шини і вирушила до села, дзвіницю якого можна було бачити з парку.

На майдані перед дзвіницею я побачила тютюнову крамницю, перукарню із зачиненими ролетами і одне-єдине кафе (тут кажуть «корчомка»). Була дев'ята ранку. Я обрала столик біля входу. Кілька клієнтів сиділи в залі, інші скоцюрбилися на дзиглах перед барною стійкою, троє самотніх чоловіків цмулили пиво, двоє хлопчиськ реготали. Я помітила в залі явно одружену пару — за сорок, пані з шиньйоном і макіяжем, пан із бездоганною сорочкою і піджаком, який висів на спинці стільця. Праворуч від них, біля стіни, сиділа літня пані з таким виглядом, ніби їй — такій самотній, з надто яскравими квітами на сукні — було незручно перебувати в «корчомці» так рано. Трохи далі трималися голомозий чоловік і надто бліде (достоту мертве) дівча. Я відчула, що чоловік користується своєю владою, аби замовляти за них обох. Позаяк я не відводила від них погляду, він підвівся і затягнув дівчину в темний куток.

Тоді я перенесла увагу на сорокарічну пару. Тихі, чистенькі — начебто дрібні службовці. І все ж контор у цьому кварталі немає.

Можливо, вони працюють на пошті? У туристичному бюро? Доївши сніданок, пан підвівся першим і чекав на дружину біля виходу. Вона ж попрощалася з власником, поцілувавши у щоку. Я перехопила стривожений погляд чоловіка. Він брязнув ключами в кишені. Вони вийшли разом, перекинулися словами на пішнику та вирушили до того кутка майдану, де розташовувалась перукарня. Пан нахилився відімкнути ролету біля самої бруківки. Залізна ролета злетіла вгору, відкривши барвисті афіші. Подружжя зайшло до перукарні — чепурного салону з похиленими блискучими раковинами.

Іду платити до бару. Біля мене двоє хлопаків. У першого — східноєвропейський акцент, він сухо підсміюється, другий — кремезний і чорнявий, його блискучі очі на мить зупиняються на мені. Випадкові подорожні і, певно, приятелі на час відпустки. Троє інших чоловіків за барною стійкою байдуже розглядають мене. Упевнено сплачую рахунок — так, ніби повідомляю: я сама і не шкодую про це. Та насправді кортить бути одним із цих усміхнених молодиків. Або дружиною перукаря. Певно, приємно працювати разом із чоловіком і снідати з ним у «корчомці». Чому я так не зуміла?

Наступної ночі заверещала сирена. Я в самій льолі босоніж збігла в морок і перелякано вслухалась у нестерпне волаання. Потім я піднялась до своєї кімнати і знову нерішуче спустилась, трохи прочинила двері до холу, звідки долинала сирена, і підскочила, зауваживши високу постать у тіні; на мене направили яскраве світло ліхтарика. То був сторож. Він сказав, що система надто примхлива. Потім вибив пальцями код — і повернулася тиша.

— У таку спеку ми спимо з відчиненим вікном, тож я почув сирену, — спокійним голосом пояснив він.

І додав, що викликав майстра із охоронної фірми.

Майстер явився саме тоді, як я пила чай біля вікна, звідки вже кілька днів марно виглядала дрозда, що ховався в гіллі дерев. Я запропонувала майстрові чаю. Він чемно відмовився, бо всю ніч морочив собі голову з несправними сиренами — і зміна його ще тривала. Вигляд майстер мав виснажений. Я розповіла про нестерпну сигналізацію: «боляче вухам», сказала я. Авжеж, «боляче» — це занадто, та я не знайшла більш годящого слова.

— Я музикант, — пояснила я, — тож тепер мені складно грати.

Заскочений моїм зауваженням, сторож додав, що, відколи він працює з сигналізацією, весь час чує свист у вухах — так зване «дзвеніння». Він повідомив про це байдуже, ніби також не хотів вживати слово «біль». Мене це заінтригувало. Хіба дивні речі повідомляють зваженим тоном? Таке враження, ніби він хотів уникнути емоцій. І все ж ця фраза свідчила про його емоційне ставлення. Перед ним стояла людина, чиє життя зводилося до музики, та яка, не маючи змоги жити зі свого мистецтва, була змушена згодитися на посаду нічного сторожа, сподіваючись удень вправлятися у грі або (втративши надію на сольну кар'єру) грати в невеличкому оркестрі. Робота ж сторожа полягала в допомозі людям, вдома в яких дзеленчать сирени. У результаті — пошкоджений слух. Сторож уже ніколи не слухатиме дивовижну музику в чистому вигляді. Він завжди чутиме посвист — мов фільтр між ним і життям.

Я сіла на стілець — радше впала, зненацька з гіркотою подумавши про нашу багатостраждальну планету; авжеж, тут усі страждальці — і ставок, і дерева, і комахи, і тварини; як ми до цього дійшли?! Під моїми повіками зріла лють, терпка прикрість, яка давно не витікала сльозами. Сторож присів поруч — і звільняв мене від гніву, він усе говорив про свій пошкоджений слух, про запону між ним і світом, про нескінченний свист, і я розуміла, що ми дійсно втратили невинність, що чарівна доба, коли ми вірили у вічну і непорушну природу, дійшла кінця.

Я відірвала шмат від рулону господарського паперу, сякнулась.

— Може, чаю? — вибачливим тоном запропонувала я. — Упевнені, що не бажаєте чаю?

— Ні, дякую, на мене чекають.

І сторож поклав на стіл візитівку з назвою компанії, своїм іменем і номером мобільного телефону; верхній лівий кут прикрашав логотип — чоловічок у кашкеті і з песиком. Я провела його до дверей, а потім дивилася, як він сів до пікапа з уже знайомими мені чоловічком у кашкеті і з песиком — чорні на білому силуети, які наглядають за нами і яких можна покликати будь-коли, хай навіть уночі.

Наступного дня стояла похмура погода. На темному тлі хмар і дерев у повітрі літав прозорий пилок тополь, що на стежках у парку збирався в кучугури. Здавалося, ніби з неба валив сніг, і частина його збивалась у ямках на клумбах і в канавках біля стежок. Під вечір

сторож повернувся. Він поговорив із майстром із сирен. Зійшлися на тому, що під час бурі повітряні потоки ввімкнули сигналізацію.

— Щоби пригасити таку спеку, потрібна добряча злива! — мовив сторож. — Але не борвій, який може понівечити стежки та повиривати коріння із ґрунту...

Він видався мені стривоженим. Що його турбувало — невже тільки стежки і дерева, беззахисні перед стихією? Чи він непокоївся за мене — якщо сигналізація знову спрацює, мені не спати ще одну ніч.

— Можете дати код, щоб у разі чого ми вас не турбували?

— Не можу, але дзвонити ви мені можете в будь-який час, навіть уночі.

Майстер вийняв із кишені шкірянки блокнот і ручку та сів до кухонного столика.

— Уночі завше цікавіше... — пробурмотів він сам до себе.

Що це було? Закодоване послання? Хай там як, та поки дивилася, як він великими пальцями, почорнілими від роботи на чистому повітрі, дряпав на аркуші свій номер телефону, я думала, що саме в цих краях хотіла б оселитись назавжди. «Назавжди» — це слово краєвидові пасує більше, ніж почуттям. Пасує таємничому ставу, над яким гасають серпокрильці. Пасує двом лякливим білим котам. Пасує нерозлучним бабкам. Пасує, можливо, навіть дроздові Мерлину. А ще мені дуже подобалася думка, що закоханий у дерева сторож і музикант, який ночами охороняв будинки, можуть заходити, мов до себе, туди, де я сплю. Міцно замкнені двері відчинятимуться при їхньому наближенні. Це ж фахівці. Майстри. Безпечні люди.

За вікном пролунав спів. Спершу кілька коротких трелей, а потім віртуозна і чиста арія, яка відштовхнула від мене ніч.

Руді

*О! Свобода, дивовижна свобода,
коли занурюєшся в літні лани
і залишаєш там своє смертне тіло!..*

Хокусай

Щоранку, як прокидається, відчуває, що думка про смерть огортає її ектоплазмою. Не в змозі поворушити руками й ногами, вона ніби виринає зі в'язкої твані. І темний світ, з якого вона виривається, не залишається поза нею, її відділяє від нього тоненька плівка — саме через неї вона різко підскакує, намагаючись думати про щось інше.

Та все ж, незважаючи на важкі і — слід із цим змиритися — віднедавна самотні ранки, її огортає життя із Жаном, його незмінна наполегливість, їхнє специфічне щастя. Щойно їй вдається — удавшись до різних хитрощів — покінчити з думками про смерть, повертаються ці відчуття.

Якби треба було навести приклад рятівних обрядів — себто маневрів, завдяки яким вона щоранку обходить думку про смерть, аби відразу, щойно з іншого боку підводиться Жан, поринути в тихий став нечуття, — вона розповіла б про родину Смітів. Джеймса, Мері та їхніх шістьох діточок.

Минулої осені, отримавши дивний спадок від американського відгалуження своєї родини, вона поїхала до Нью-Йорка. А точніше (адже саме там спочиває один з її предків), на цвинтар Грін-Вуд над Гудзонською затокою — величезне, заросле деревами й усіяне стелами й мавзолеями кладовище. Вона блукала дивовижною місциною, аж раптом зачула короткі посвисти, які переходили в покректування. Такого птаха вона ще не чула. Підвівши погляд, зауважила яскравий

пломінець. То була білка. Чому тваринка так нервувала? Через її присутність? Чи її налякало щось інше? Білка невтомно й майстерно імітувала різні крики — коротке цвірінкання дрозда, стрекотіння цикади, тріскіт невідомої пташки. Ще дивнішим було те, що білка стрибала з дерева на кущ, а звідти на дах одного з мавзолеїв, стрибала, утворюючи трикутник, ніби хотіла визначити межі свого маєстату, позначаючи звуками кожен стрибок. Білка скрикувала, потім мовчазно стрибала, нашорошувалася — на дереві, кущі або мавзолеї. Вона присіла край шляху, спостерігала за білкою, слухала її...

Коли білка зникла остаточно, вона пішла далі вивчати цвинтар — ніби шукаючи могилу свого родича. Прямувала неспішно, всотувала шкірою повітря і сонце. Місяцями вона кудись квапилася, бігла, намагалась уникнути думки про смерть. Аж раптом, тільки тому, що опинилася за тисячі кілометрів від дому й від могилки, а ще без Жана — усе припинилось.

Три години вона милувалася красою дерев і зворушливою суворістю стел, що виростили з густої трави. Одна вразила особливо. Вона вийняла із торбинки блокнот і на чистому білому аркуші занотувала:

Джеймс Сміт 1804–1868

Мері Е. Тайс, його дружина, 1807–1861

Їхні діти:

Ганна 1831–35

Джон Т. 1833–35

Чарльз Т. 1838–40

Айзек 1843–44

Меланхтон 1846–47

Памела 1841–50

Навпроти імен дітей вона написала: «4 роки, 2 роки, 2 роки, 1 рік, 1 рік, 9 років». І виконала нескладну арифметичну операцію: дев'ятнадцять поділити на шість дорівнює трьом. 3,1666. Саме такою була середня тривалість життя цих тендітних створінь — три з хвостиком роки...

Відколи вона повернулася з Нью-Йорка, щоранку, прокидаючись, повторює цю сторінку — як інші читають молитву чи виконують вправи з йоги. Вона думає про батьків, Джеймса і Мері Сміт, що спостерігали за смертю шістьох дітей і пережили їх, не наклавши на

себе руки. Це так незбагненне, що вона каже собі — я теж пережила б це, можливо. Тому щоранку, прокидаючись, вона розгортає блокнот на потрібній сторінці і знову бачить цвинтар Грін-Вуд та білку-пустунку, яку вабила присутність людини — їй подобається думати, що білку приваблювала саме вона. Коли вона повертається подумки до тієї миті, то не має відчуття, що йде по краю прірви. Її супроводжує присутність, яка високо перелітає будь-яку драму — мов білка стрибає з дерева на дерево.

Майже три роки тому в березні сталося дещо. У садку залунав пташиний спів. РСН. Немає чого додати. РСН. Страшна аббревіатура. РСН: раптова смерть немовляти.

Їхнього немовляти.

Їхнього Руді.

Вона досі бачить, як він вовтузиться в колисці, гримає в пошуках сну — а наступного дня лежить страхітливо нерухомий у тій самій колисці, у тій самій дитячій кімнаті, пофарбованій під трафарет і з музичною люстрою під стелею. Решту деталей її пам'ять відмовляється видавати. На тому місці діра, щось, чого ніби ніколи не існувало й від чого її відділяє тоненька заспокійлива плівка, хистка крига, яка щомиті може тріснути під ногами.

О, як вона спала тієї ночі! Поруч мирно похропував Жан. Тоді вони ще разом бачили сни. Хіба зрозуміє їх хто, крім інших батьків у жалобі? Вона була матір'ю, Жан був батьком, разом вони втратили дитину, вони втрачають її знов і знов, щоночі, і смерть роз'єднує їх. Вони про це ні з ким не говорять — ще менше згадують це між собою. («Добре спала? — Так, а ти? — Я також. Слухай, твоя кава готова. — Дякую, любий».) Певно, тієї ночі їх розвела тиша. І саме тиша тримає їх разом — мов брата й сестру — під одним дахом. Вони ніби поставили між собою пустку, щоби Руді посів іще більше місця — мертвим він ніколи не зможе рости нормально, дивлячись у майбутнє, де батьки мають зникнути значно раніше за нього. Життя триває довго. І буде ще довшим. Чи Жан повернеться колись до неї вночі — чи вона знову відчує його тіло, побачить його жести, почує лагідну мову?..

Їй відомо лише, що маленька спільниця з цвинтаря Грін-Вуд належить до виду гудзонських червоних білок. Вона подивилась у мережі. «Гудзонські червоні білки (*Tamiasciurus hudsonicus*) живуть самотньо, та іноді самичка усиновляє білченят-сиріток». Дослідників

дивує, що сирітки належать до тієї самої родини — а отже, новоспечена матуся доводиться їм тіткою або бабусею. Виходить, червоні білки добре знаються на сімейних зв'язках. Вона ніде не знайшла пояснення, чому дослідники дійшли такого висновку. Просто зазначила про себе, що не минає і тижня, щоб у газеті або журналі не повідомляли про наступний захопливий доказ того, що в тварин також є клепка. Тварини не дивували її ніколи. Якби Руді мав змогу вирости, вони разом гуляли б у лісі, разом милувалися б оленями, лисами, сойками, скарабеями, вони з Жанок розповіли б Руді, що білка впізнає своїх по крику, а коли крику не чути, біжить перевірити, чи все гаразд — і в разі чого бере піклування про сиріт на себе. Хіба, зрештою, це аж так дивно? Діти це розуміють швидше, ніж усі вчені світу.

Як і червоною білці, їй важко зібрати думки до купи. Дерево, кущ, мавзолей — тіло, дух, смерть — Жан, Руді, вона... Трикутник. Того дня вона спостерігала за білкою, і на мить біль нічого не важив. Тієї миті вона припинила думати, нервувати, протестувати — і знайшла інший кут зору. Так само і білка — замовкає, коли стрибає.

До Нью-Йорка все було інакше. Місяцями вона почувалася, мов у тенетах думок, у центрі яких був Руді. Щось усередині неї вдень і вночі лютувало, знесилювало її від смутку — так само білка не має змоги стрибнути кудись, крутячи злощасне колесо. Щодня, розлучена з Жаном вночі, вона кудись бігла — і прокидалася, не тямлячи себе від тривоги, ніби перед нею стояла б власною персоною Смерть.

І все ж вони уважно ставились одне до одного. Вона робила Жанові корисні подарунки — секатор, набір кухонних ножів, машину «Неспрессо», у якій він тепер щоранку готував їй каву. Щодо нього, то він дарував переважно дбайливо підібрані книжки. Останнього разу вона отримала прекрасний альбом художника Хокусая. З книжки вона дізналася, що «залюблений у живопис старець» (так він сам себе називав) колись дуже давно ілюстрував книжку під назвою «Wakan inshitsuden» — приблизно це означає «Наслідки невидимої поведінки»; і «невидима поведінка» полягає в комплексі «непомітних добрих і поганих вчинків».

Невидима поведінка. Вислів не йшов їй із голови. Він нагадував їй, що до появи Руді їхнє життя було лише низкою «добрих і поганих вчинків». Адже протягом років вона і Жан потайки «скакали в гречку»,

не цікавлячись невірністю одне одного. Хоча час від часу вони про це говорили, фраза в телефоні «абонент наразі недосяжний» — хай навіть вони й досі ділили ліжко — була красномовно відвертою. Частково «невидима поведінка» постала із переконання, що вони — розумні сучасні люди: одружені, але вільні. Рятувало їх тільки ліжко. Широке ліжко, де вони поєднувалися щоночі. Можливість простягнути руку — і торкнутися іншого. І нарешті разом загадати собі дитину.

Зрештою, народження дитини (нарешті їм було даровано Руді, їхню радість і щастя) мало що могло змінити. Вони не мали часу, щоб усвідомити це. Бо одного ранку — того жахливого ранку, коли лікар визнав, що для Руді вже було надто пізно, — вони відразу збагнули: цьому життю вже край. Вони переїхали, аби не бачити дитячу кімнату — кімнатку, пофарбовану під трафарет і з музичною люстрою під стелею. У своєму новому домі вони продовжували певний час вести свої подвійні життя, але насолоди не мали. Таке враження, що зраджували вони одне одному разом із маленьким небіжчиком — і через нього вони тікали одне від одного, аби ще хоч раз відчутти пульс життя. Це вже не скидалося на гру — тільки б відчутти себе живими. Вони з Жаном були надто далеко одне від одного.

Уже певний час вони спали окремо. Невже вони отак миттю зістарились? І все одно ще не так давно вона думала про Жана. У її сні він був гарним, ніжним, веселим (згідно зі стандартами такі сні на благо), і вони божественно кохались. Вона розповідала Жанові таємниці (сон не уточнював, які саме), просто розмовляла з ним, довірливо, достоту частинка «історії чоловіка, жінки й дитини».

Авжеж, ішлося про сон. Коли несила позбутися думок, вона розгортає блокнот на потрібній сторінці. І перечитує напис зі стели на цвинтарі Грін-Вуд, імена мертвих діток, дати, які відкривали і завершували їхні мініатюрні життя. Думає про їхніх батьків, Джеймса і Мері, про десять років, проведених сам-на-сам у жалобі за шістьма небіжчиками, — а потім вони й самі нарешті пішли. Тато, напевно, мав роботу, клуб і коханку. А до яких витівок вдавалася мати, щоб виживати всі ці роки? І вона уявляла Мері, яка день у день сиділа перед стелою, де невдовзі мали вигравіювати і їхні імена. Вона уявляла, як Мері дивилася на Гудзон, на хмари, що бігли небом, як вдихала повітря на пагорбі, подібному до полотна художника-романтика. Хтозна, може, вона влаштовувала тут пікнік із вином? А

може, після всіх цих смертей, спробувала кількох коханців і мріяла залишити чоловіка? У ті часи для одруженої жінки це були неприпустимі речі. Чи випивала вона на могилі? Чи клала квіти? Можливо, збирала камінці та шматки кори і залишала на плиті, під якою спочивали її любі дітки. Одного дня Мері помітила племінець на галявині, засипаній жолудями. Наступного дня білка повернулася — за кілька метрів від могилки вона дивно покрикувала. Іншого дня білка видерлася на дуб, який кидав тінь на галявину, і розмовляла сама з собою, ніби вирішила в дочерити жінку, яка розгубила дітей. Тоді вона тихо підвелася, стала під гілкою, де вместилася білка, і почала зойкати ледве чути. Білка замовкла, заслухалася — еге ж, їй дійсно здалося, буцімто білка уважно її слухала. Зрештою тваринка знову почала незграбно посвистувати і покрякувати — утім, дотримуючись ритму. Мері не вірила власним вухам. Вона знову завела своєї — білка продовжила, змішуючи дедалі незвичніші звуки. Білка ніби впізнала її — Мері вже стала їй за родину, вони розмовляли однією мовою. Вони захопилися одна одною — і це тривало щоразу, як одна з них поверталася до могилки, аж поки померли і білка, і Мері.

Чи може тварина всиновити людське дитя? Коли вона згадує про білку з цвинтаря Грін-Вуд, то називає її подумки «Руді». Він начебто також знав сумний краєвид із шістьма діточками, похованими в ніжному віці. Саме Руді явився їй у вигляді червоної білки — і саме з ним вона говорила мовою, яку розуміли лише вони.

Якщо це не правда, то вона все вигадала. Коли жалобу не виправити, люди втрачають віру в майбутнє. Однак майбутнє залишається в уяві — і народжує дуже дивні історії. Та в її історіях інших світів немає. Немає й інших коханих людей. Достатньо лише, щоби вони явились у вигляді тварини.

Від Автора

Деякі з цих текстів опубліковано не вперше.

«Вимисел»: збірка «J'ai cent ans» («Мені сто років»), Le Serpent à Plumes, 1998.

«Лін...» під назвою «Мурахи» і «Гораціо» під назвою «Закутий Прометей»: журнал «La Nouvelle Revue Française», 2001.

«Елі» під назвою «Люта весна»: у збірці «Пуп мрії» («L'Ombilic du Rêve»), упорядниці Соф'ян Лангуаті, La Lettre Volée; Musée Royal de Mariemont, 2014.

Автор щиро вдячна за допомогу в написанні книжки літературній резиденції на Віллі Маргеріт Юрсенар 2013 року та письменницькій стипендії Ради Департаменту «Північ».

Примітки

1

Переклад Б. Тена.

2

Цілую (*фр.*).

3

Гра слів. Франц. «merle» (дрізд) подібне до «Merlin».